

Harmonizacija pravnih i psiholoških aspekata različitih pristupa ispitivanju osumnjičenika

Šimunčić Roher, Viktoria

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:925194>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

**REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET**

Student:

Viktorija Šimunčić Roher

Naslov diplomskog rada:

**"HARMONIZACIJA PRAVNIH I PSIHOLOŠKIH
ASPEKATA RAZLIČITIH PRISTUPA
ISPITIVANJU OSUMNJIČENIKA"**

Kolegij:

KAZNENO PROCESNO PRAVO

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Zoran Burić

Zagreb, prosinac 2023.

Sadržaj:

1. UVOD
2. OPĆENITO O ISPITIVANJU OSUMNJIČENIKA
 - 2.1. Pravna regulativa ispitivanja osumnjičenika u globalnom kontekstu
 - 2.2. Pojam osumnjičenika u suštinskom smislu
 - 2.3. Osnovne kategorije metoda ispitivanja
3. ZAKONSKO UREĐENJE U REPUBLICI HRVATSKOJ
 - 3.1. Usporedba današnjeg zakonodavstva sa zakonodavstvom SFRJ
 - 3.2. Pregled i analiza pravnog uređenja ispitivanja osumnjičenika u kontekstu jugoslavenskog kaznenog procesnog prava
 - 3.3. Kronologija razvoja hrvatskog kaznenog zakonodavstva u odnosu na ispitivanje osumnjičenika
4. POVIJESNI RAZVOJ KA DEFENZIVNIM TAKTIKAMA ISPITIVANJA
 - 4.1. Razvoj metoda ispitivanja osumnjičenika kroz povijest
 - 4.2. Etička i pravna problematičnost nekad aktualnih nasilnih psiholoških metoda
 - 4.3. Nedopušteni i neetički postupci u ispitivanju osumnjičenika u kriminalističkoj praksi Republike Hrvatske
 - 4.4. Razvoj etičkog pristupa u ispitivanju osumnjičenih osoba
5. TAKTIČKA I PSIHOLOŠKA PRAVILA ISPITIVANJA OSUMNJIČENIH OSOBA
 - 5.1. Metodologija i taktike emotivnog pristupa ispitivanju osumnjičenih osoba
 - 5.2. Metodologija i taktike logičkog pristupa ispitivanju osumnjičenika
 - 5.3. Usporedni prikaz emotivnog i razumskog stila ispitivanja
 - 5.4. Suvremeni psihološki alati razjašnjavanja kaznenih djela
 - 5.4.1. Prikladne taktike kao ključ uspješnog otkrivanja informacija
6. OBAVIJESNI RAZGOVORI S GRAĐANIMA I ISPITIVANJE OSUMNJIČENIKA
 - 6.1. Prikupljanje obavijesti od građana u usporedbi sa ispitivanjem osumnjičenika
 - 6.1.1. Uloga informativnog razgovora u prepoznavanju osumnjičenika
 - 6.2. Neke karakteristike ispitivanja osumnjičenih osoba
 - 6.3. Policijsko ispitivanje osumnjičenika kao dokaz u kaznenom postupku
 - 6.3.1. Pravo na branitelja
 - 6.3.2. Snimanje ispitivanja osumnjičenika
7. ZAKLJUČAK

1. UVOD

Policijsko ispitivanje, kao ključna faza u pravnim procesima, predstavlja bitan segment u ostvarivanju pravde i pravednosti. Tijekom godina, mijenjala se zakonska regulativa koja upravlja ovim procesom, oblikujući se pod utjecajem društvenih, kulturnih i tehnoloških promjena. Odras tih promjena vidljiv je u prilagodbama zakona koji uređuju postupke ispitivanja osumnjičenika u različitim državama. Ovaj rad ima za cilj istražiti evoluciju zakonske regulative koja obuhvaća policijsko ispitivanje, posebice fokusirajući se na promjene koje su rezultirale naglaskom na zaštiti prava osumnjičenika i prihvaćanju defenzivnih metoda ispitivanja u suvremenom kontekstu pravne struke.

Kroz povijest, zakonski okviri koji su oblikovali policijsko ispitivanje doživjeli su temeljne preobrazbe. Raniji pristupi bili su često akuzatorne prirode, naglašavajući postizanje priznanja osumnjičenika kao prioritet. Međutim, s rastućim svijestima o ljudskim pravima i potrebom za poštivanjem pravde, zakonodavci su preusmjerili fokus prema zaštiti prava osumnjičenika. Ovaj pomak vidljiv je u priznavanju defenzivnih metoda ispitivanja koje dopuštaju osumnjičeniku aktivniju participaciju u procesu ispitivanja, štiteći pritom njegova temeljna prava.

Važnost poznavanja psiholoških aspekata komunikacije i pažljivog praćenja reakcija osumnjičenika tijekom ispitivanja nikada nije bila značajnija. Znanje o verbalnim i neverbalnim znakovima te njihova interpretacija postali su neophodni elementi u osiguravanju pravednog postupka. Ovo je posebno važno u svjetlu suvremenih standarda gdje se poštivanje prava i dostojanstva svake osobe smatra temeljnim postulatom pravne struke.

U današnjem društvu, komunikacija ima ključnu ulogu u razmjeni informacija, shvaćanju emocija i interpretaciji složenih ideja među pojedincima. Međutim, komunikacija nije ograničena samo na verbalne izraze, već uključuje i širok spektar neverbalnih elemenata koji doprinose dubljoj dimenziji interakcije. Ovaj rad usredotočuje se na analizu komunikacije, kako verbalne tako i neverbalne, u kontekstu policijskog ispitivanja osumnjičenika.

S obzirom na ovu dinamiku, istraživanje koje slijedi propituje promjene u zakonskoj regulativi, evoluciju policijskog ispitivanja kroz povijest i razlike u pristupima različitih država. Naglasak će biti na analizi suvremenog okvira koji često obuhvaća defenzivne metode ispitivanja, te važnosti psihološke komponente u pravilnom vođenju ispitivanja osumnjičenika. Kroz ovo

proučavanje, težimo stvaranju dubljeg razumijevanja i sagledavanja kompleksnosti policijskog ispitivanja u kontekstu pravne struke današnjice.

2. OPĆENITO O ISPITIVANJU OSUMNJIČENIKA

Ispitivanje osumnjičenika predstavlja ključnu fazu u pravosudnom sustavu koja ima značajan utjecaj na ishod kriminalističke istrage i pravde. Ovo procesno djelovanje usmjereno je na postavljanje pitanja osumnjičeniku s ciljem prikupljanja informacija, dokaza i svjedočanstava relevantnih za kazneno djelo koje se istražuje. Ispitivanje se provodi kako bi se utvrdila istina, identificirali osumnjičenici i eventualni svjedoci, te se pokušale prikupiti sve relevantne informacije koje bi mogle pomoći u rekonstrukciji događaja.

U praksi, ispitivanje osumnjičenika može biti izazovno jer zahtjeva balansiranje između potrebe za prikupljanjem informacija i poštivanjem prava osumnjičenika. U tom kontekstu, dva glavna načina koja su se kroz povijest iskristalizirala jesu akuzatoran i defenzivan način ispitivanja, koji u sebi obuhvaćaju različite tehnike. Akuzatorno ispitivanje podrazumijeva postavljanje pitanja osumnjičeniku sa ciljem suočavanja njega s dokazima koji ga terete, čime se pokušava izazvati reakcija koja bi mogla ukazati na njegovu krivnju ili nevinost. Ova tehnika može biti korisna kako bi se istaknule nelogičnosti u njegovoj priči ili kako bi se uočili znakovi nervoze ili dezinformacije.

S druge strane, defenzivno ispitivanje usmjereno je na osiguranje pravne zaštite osumnjičenika. Ovdje se naglasak stavlja na poštivanje prava osumnjičenika da ne svjedoči protiv sebe, prava na šutnju i prava na odvjetnika tijekom ispitivanja. Ova tehnika je bitna kako bi se spriječila prisila, nezakonito postupanje ili kršenje prava osumnjičenika. Defenzivno ispitivanje može uključivati osiguravanje osumnjičeniku informacija o njegovim pravima i obavezama tijekom ispitivanja, te omogućavanje slobodnog iznošenja njegove obrane.

2.1. Pravna regulativa ispitivanja osumnjičenika u globalnom kontekstu

U kontekstu pravnih sustava različitih država, pristup ispitivanju osumnjičenika može se razlikovati. Na primjer, u Sjedinjenim Američkim Državama postoji naglasak na poštivanju petog amandmana koji štiti pravo osumnjičenika da ne svjedoči protiv sebe.¹ Ovdje je poznato

¹ Karas, Željko. Kriminalistički značaj pribavljanja osumnjičenikovog iskaza prije početka kaznenog postupka. *Polic. sigur.* (Zagreb), godina 24. (2015), str. 107.

Miranda upozorenje koje omogućava osumnjičeniku da bude obaviješten o pravu šutnje i pravu na odvjetnika tijekom ispitivanja.²

U Velikoj Britaniji, pak su pravila o policijskom ispitivanju propisana Zakonom o policiji i kriminalnoj dokaznoj službi (PACE).³ Ovaj zakon osigurava strukturu za pravilno postupanje prema osumnjičeniku tijekom ispitivanja, uključujući njegovo pravo na pristup odvjetniku i pravo na šutnju.⁴ Nadalje, u Njemačkoj i Austriji, pristup ispitivanju osumnjičenika utemeljen je na važnosti pridržavanja prava osumnjičenika i osiguravanja pravednog postupka.⁵ Ovdje se naglasak također stavlja na zaštitu osumnjičenika od prisile i nuđenja prava na odvjetnika kao dio osiguranja pravednog postupanja.⁶

Ovo kratko izlaganje je sasvim dovoljno za stvaranje slike o tome kako ispitivanje osumnjičenika ima ključnu ulogu u pravosudnim sustavima i kriminalističkim istraživanjima svih država. Postavljanje pitanja osumnjičeniku, primjenom akuzatornog ili defenzivnog pristupa, zahtijeva osjetljivost prema pravima osumnjičenika i pravedan postupak. Pravila i procedure vezane za ispitivanje osumnjičenika variraju u različitim pravnim sustavima, ali uvijek su usmjereni prema postizanju istine i osiguranju pravičnog pravnog procesa, što podrazumijeva i zaštitu prava osobe koja se sumnjiči za postupanje koje je pravnim poretkom određene države zabranjeno.

2.2. Pojam osumnjičenika u suštinskom smislu

Kazneni postupci kontinentalnih europskih zemalja provode se u čvrstom i strogom obliku postupanja. Taj oblik, naravno, nužan je kako bi se jasno definirali preduvjeti za poduzimanje radnji u postupku, osobe ovlaštene za njihovo provođenje, oblik tih radnji te pravne posljedice nepoštivanja tih obvezujućih propisa.⁷ To osigurava da nadležne vlasti za kazneni progon unaprijed znaju kojim arsenalom oružja raspolažu u borbi protiv kriminala, a građani s druge strane mogu biti upoznati s pretpostavkama prema kojima su tijela države ovlaštena da ograniče njihova temeljna prava i slobode.⁸

² Ibidem

³ PACE Code A 2023. <https://www.gov.uk/government/publications/pace-code-a-2023/pace-code-a-2023-accessible> (3.9.2023.)

⁴ Ibidem

⁵ Burić, Zoran; Karas, Željko. Prilog raspravi o dvojbama veznima uz novu definiciju osumnjičenika i radnju... Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 24, broj 2/2017, str. 455-457.

⁶ Ibidem

⁷ Krapac, D., Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije, Narodne novine, Zagreb, 2014, str. 7

⁸ Ibidem, str. 92

Međutim, prekomjerno formalno propisivanje trenutka početka, trajanja i završetka faze kaznenog postupka - kao i formalno definiranje i obvezivanje pojmova poput "osumnjičenika", "optuženika" s određenim fazama postupka - često dovodi do neželjenog fenomena u kojem represivna tijela, pod krinkom stroge formalne regulacije, čini se "pravno" nadilaze zaštitna jamstva prava na obranu.⁹ To praktično dovodi do situacije u kojoj ista osoba u ranijoj fazi pred istražnih postupaka, samo zato što formalno ima status osumnjičenika, uživa manju zaštitu svojih prava i sloboda.¹⁰ Ovo se događa unatoč činjenici što su radnje i mjere koje su poduzeli represivni organi znatno pogoršali njegov položaj i de facto ga pretvorili u optuženika, što po prirodi stvari zahtijeva primjenu dodatnih i jačih prava na obranu.¹¹ Međutim, ostvarivanje tih prava ne nastaje jer je formalno stjecanje statusa optuženika vezano za kasniju fazu prethodnih postupaka.¹²

Ovaj problem već je prepoznat od strane Europskog suda za ljudska prava (u daljnjem tekstu: ESLJP), iz kojeg razloga je samostalno definirao pojam optužbe za kazneno djelo: trenutak od kojeg bi se trebalo smatrati da je osoba pod istragom, bez obzira na nacionalni pravni propis koji definira službeno otvaranje istrage.¹³ U tom pogledu, ESLJP je dao definiciju pojma "optužba", navodeći da se može definirati kao službena obavijest koju pojedincu daje nadležno tijelo o optužbi da je počinio kazneno djelo, čemu odgovara svaka radnja ili mjera koja bitno utječe na položaj osumnjičenika, bez obzira postoji li formalna optužnica nadležnih tijela u određenom slučaju.¹⁴ Ova samostalna interpretacija korištena je kao argument za proširenje jamstava prava na pravično suđenje iz članka 6. Europske konvencije o ljudskim pravima na najranije faze kaznenog postupka, što je konačno dovelo do pojma osumnjičenika u suštinskom smislu.¹⁵

2.3. Osnovne kategorije metoda ispitivanja

Osumnjičenici su dragocjen izvor informacija u kriminalnim istragama. U većini slučajeva postoje razlozi za uhićenje osumnjičenika i razumno je pretpostaviti da on/ona može

⁹ Novokmet, A., Vinković, Z. POLICE INTERROGATION OF THE SUSPECT IN CROATIA AFTER THE IMPLEMENTATION OF THE DIRECTIVE 2013/48/EU – STATE OF PLAY AND OPEN QUESTIONS*, EU AND COMPARATIVE LAW ISSUES AND CHALLENGES SERIES – ISSUE 2, str. 438.-440.

¹⁰ Ibidem

¹¹ Ibidem

¹² Ibidem

¹³ Ibidem

¹⁴ Judgment Deweer v Belgium (1980) 2 EHRR 239, § 44

¹⁵ Stavros, S., The Guarantees for Accused Persons Under Article 6 of the European Convention on Human Rights, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1993, p. 71

pružiti informacije o zločinu, svojoj uključenosti ili uključenosti drugih.¹⁶ Tijekom kriminalne istrage, osumnjičenici se ispituju kako bi se saznalo što znaju ili ne znaju.¹⁷ Međutim, osumnjičenici ne uvijek spremno i spontano otkrivaju (dovoljno detaljnih) informacija ili nisu u mogućnosti pružiti informacije jer se ne sjećaju što se dogodilo ili nisu bili uključeni u zločin, odnosno nevini su.¹⁸ Kriminalisti koriste niz tehnika ispitivanja u nastojanju da iz osumnjičenika izvuku izjavu ili moguće priznanje.¹⁹

U literaturi, tehnike ispitivanja često se dijele na dvije glavne kategorije.²⁰ S jedne strane, postoje optuženičke, maksimizacijske/minimizacijske, dominantne i metode temeljene na kontroli²¹ S druge strane, postoje metode prikupljanja informacija, humane i metode temeljene na izgradnji odnosa.²² Metode u obje kategorije razlikuju se po svojem glavnom cilju.²³ Općenito, optuženičke metode usmjerene su na dobivanje priznanja od osumnjičenika. 'Reid tehnika' najpoznatiji je i najčešće korišten model u kategoriji optuženičkih metoda. Ukratko, ovaj model sastoji se od dvije faze.²⁴

Tijekom prve faze, kriminalistički istražitelj pristupa relativno neutralno kako bi procijenio krivnju ili stupanj istinitosti, odnosno laganja osumnjičenika i dobio opće informacije koje se zatim mogu koristiti protiv osumnjičenika tijekom ispitivanja.²⁵ Ispitivanje prelazi u svoju drugu fazu ako kriminalistički istražitelj utvrdi da osumnjičenik laže i postane uvjeren u njegovu krivnju.²⁶ Ispitivanje se sastoji od devet koraka i temelji se na tri glavna elementa:

(1) *pritor i izolacija* od vanjskog svijeta koji povećavaju anksioznost, nervozu i nesigurnost te potrebu za oslobađanjem iz situacije,

(2) *suočavanje* u kojem se osumnjičenika optužuje za zločin i ponekad se koriste izmišljeni dokazi kako bi se naglasila sigurnost optužbe i

¹⁶ Pearse, J. and Gudjonsson, G.H., 1999. Measuring influential police interviewing tactics: a factor analytic approach. *Legal and criminological psychology*, 4, str.224.

¹⁷ Ibidem

¹⁸ Ibidem

¹⁹ Ibidem

²⁰ Kelly, C.E., et al., 2013. A taxonomy of interrogation methods. *Psychology, public policy, and law*, 19, str.167-169.

²¹ Ibidem

²² Ibidem

²³ Ibidem

²⁴ Inbau, F.E., et al., 2013. *Criminal interrogation and confessions*. 5th ed. Burlington: Jones & Bartlett Learning

²⁵ Ibidem

²⁶ Ibidem

(3) *minimizacija* tijekom koje kriminalistički istražitelj usvaja simpatičan stav, moralno opravdavajući zločin i sugerirajući osumnjičeniku da bi ga se, prizna li počinjenje kaznenog djela, tretiralo blago i stoga osumnjičeniku priznanje djeluje kao najbolji izlaz iz situacije u kojoj se našao.²⁷

Za razliku od optuženičkih metoda, koje su usmjerene na dobivanje priznanja, glavni cilj metoda prikupljanja informacija je prikupiti pouzdane informacije.²⁸ Kako bi to postigli, važno je izgraditi odnos, osigurati da se osumnjičeniku objasni optužba i ozbiljnost zločina te naglasiti važnost iskrenosti i pronalaska činjenica.²⁹ Pitanja i ukazivanje na proturječnosti u izjavi osumnjičenika na temelju dostupnih dokaza koriste se kasnije, nakon što je osumnjičeniku pružena dovoljna prilika da iznese svoju stranu priče.³⁰ U kontekstu policijskog ispitivanja, modeli temeljeni na metodama prikupljanja informacija nazivaju se istraživačkim ispitivanjem ili etičkim ispitivanjem, PEACE model i kognitivno ispitivanje.³¹

Ovaj šturi prikaz osnovnih kategorija metoda ispitivanja osumnjičenih osoba je dovoljan za generalno stvaranje slike o raskošnosti raznih pristupa ispitivanju koji u praksi postoje, a koji će u glavi 5. biti opširnije prikazani zajedno sa raznim taktikama koje se unutar tih pristupa primjenjuju.

3. ZAKONSKO UREĐENJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

U pravnom poretku Republike Hrvatske, ispitivanje osumnjičenika uređeno je temeljem Zakona o kaznenom postupku (ZKP). Ovaj zakon propisuje pravila i postupke kojima se osigurava pravilno i pravedno ispitivanje osumnjičenika tijekom kriminalističkog istraživanja i kaznenog postupka.

Prema Zakonu o kaznenom postupku, tijekom ispitivanja osumnjičenika primjenjuju se određena pravila kojima se osigurava poštivanje temeljnih ljudskih prava i pravičnog postupka.³² Osumnjičeniku se na samom početku moraju obznanimi optužbe koje ga terete te ga se mora upozoriti na prava koja mu pripadaju.³³ Ovo uključuje pravo na šutnju, pravo na obranu

²⁷ Kassin, S.M. and Gudjonsson, G.H., 2004. The psychology of confessions: a review of the literature and issues. *Psychological science in the public interest*, 5, 33–67.

²⁸ Walsh, D., et al., ed., 2015. *International developments and practices in investigative interviewing and interrogation. Volume 2: suspects*. London: Routledge, str.134.-140.

²⁹ Ibidem

³⁰ Ibidem

³¹ Ibidem

³² Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22), čl. 272-282.

³³ Ibidem

i pravo na pristup odvjetniku.³⁴ Također, osumnjičenik ima pravo biti informiran o činjenicama i okolnostima koje su relevantne za kazneno djelo koje mu se stavlja na teret.³⁵

ZKP između ostalog uređuje i ispitivanje osumnjičenika u prisutnosti odvjetnika³⁶ Osumnjičeniku je potrebno omogućiti kontakt s odvjetnikom kako bi, prije nego što odluči o načinu na koji će odgovarati na pitanja tijekom ispitivanja, se na vrijeme mogao konzultirati s pravnim stručnjakom.³⁷ Pravo na obranu i pristup odvjetniku ima poseban značaj kojim se osigurava pravedna obrana osumnjičenika te sprječavaju eventualna kršenja njegovih prava.³⁸

U skladu s međunarodnim standardima i europskim pravilima, ispitivanje osumnjičenika u Hrvatskoj mora biti usklađeno s principima poštivanja ljudskih prava, nediskriminacije i poštenog suđenja.³⁹ Ove su odredbe dio šireg pravnog okvira koji osigurava pravnu zaštitu osumnjičenika i sprječava bilo kakve oblike prisile, zloupotrebe ili nezakonitog postupanja tijekom ispitivanja.⁴⁰

U pravnom poretku Republike Hrvatske, postoji osjetljiv pristup ispitivanju osumnjičenika kojim se osigurava pravednost i poštivanje prava svih sudionika u kaznenom postupku. U tom smislu, zakoni i propisi osiguravaju da se osumnjičeniku pruže informacije o njegovim pravima i omogući mu se pristup odvjetniku kako bi se zaštitila njegova prava i interesi tijekom ispitivanja.

3.1. Usporedba današnjeg zakonodavstva sa zakonodavstvom SFRJ

Usporedba pravnog uređenja ispitivanja osumnjičenika u Republici Hrvatskoj danas s onim koje je bilo prisutno tijekom razdoblja Jugoslavije, prije njezinog raspada 1991. godine, jasno ukazuje na značajne promjene u načinu na koji se tretira osumnjičenike i štite njihova temeljna prava u kaznenim postupcima.⁴¹

Tijekom vremena Jugoslavije, pravila koja su regulirala ispitivanje osumnjičenika nisu uvijek pružala odgovarajuću zaštitu njihovim pravima. Policija je često imala široku diskrecijsku

³⁴ Ibidem

³⁵ Ibidem

³⁶ Ibidem

³⁷ Ibidem

³⁸ Ibidem

³⁹ Burić, Zoran; Karas, Željko. Prilog raspravi o dvojama veznima uz novu definiciju osumnjičenika i radnju... Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 24, broj 2/2017, str. 458-460.

⁴⁰ Ibidem

⁴¹ Pavišić, Berislav. Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 15, broj 2/2008, str. 495-496.

ovlast tijekom ispitivanja, što je ponekad vodilo do kršenja prava osumnjičenika.⁴² Nedostatak jasno definiranih postupaka i prava osumnjičenika, kao i ograničena prisutnost odvjetnika tijekom ispitivanja, mogli su stvoriti okruženje u kojem bi se prava osumnjičenika lako narušavala.⁴³

S druge strane, današnje zakonodavstvo u Republici Hrvatskoj značajno se promijenilo kako bi osiguralo bolju zaštitu prava osumnjičenika. Uvođenje međunarodnih standarda ljudskih prava i usklađivanje s europskim pravilima rezultiralo je strožim pravilima i postupcima tijekom ispitivanja. Osumnjičeniku se sada moraju jasno obznani optužbe protiv njega i pružiti mu pravo na odvjetničku prisutnost tijekom ispitivanja.⁴⁴ Ovo osumnjičeniku daje priliku za pravednu i nepristranu obranu, te se na taj način sprječavaju sva eventualna nezakonita postupanja do kojih može doći tijekom ispitivanja.

Osim toga, današnje zakonodavstvo također stavlja naglasak na pravnu transparentnost, postupanje u skladu s etičkim načelima te promoviranje ravnoteže između interesa istrage i zaštite temeljnih prava osumnjičenika.⁴⁵ Uključivanje odvjetnika tijekom ispitivanja osumnjičeniku osigurava adekvatnu podršku i sprječava potencijalne zloupotrebe tijekom ispitivanja.⁴⁶

Usporedba današnjeg zakonskog uređenja ispitivanja osumnjičenika s onim iz prošlosti jasno ukazuje na napredak i poboljšanja u zaštiti prava osumnjičenika u pravosudnim postupcima. Ova promjena reflektira širi trend prema većem poštivanju temeljnih ljudskih prava i pravičnijem postupku unutar pravosudnih sustava.

3.2. Pregled i analiza pravnog uređenja ispitivanja osumnjičenika u kontekstu jugoslavenskog kaznenog procesnog prava

Usporedba jugoslavenskog Zakona o krivičnom postupku iz 1977. i Novele Zakonika o krivičnom postupku iz 1967. jasno prikazuje slabu evoluciju pravnog okvira za vođenje

⁴² Ibidem

⁴³ Ibidem

⁴⁴ Direktiva 2013/48/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhiđbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima (SL L 294, 6.11.2013).

⁴⁵ Boyle, Michael; Vullierme, Jean-Claude. Kratak uvod u vođenje informativnih razgovora i ispitivanja tokom istrage. Promocija zajedničkih principa i profesionalnih standarda u obavljanju policijskog posla u Evropi. Vijeće Europe, rujna 2019.

⁴⁶ Ibidem

krivičnih postupaka u tadašnjoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji.⁴⁷ Ove dvije verzije zakonskog uređenja jasno pokazuju kako zaštita prava osumnjičenika u tom razdoblju nije bila od velike važnosti niti je itko u tome vidio problem.

Doduše, donošenje Novele Zakonika o krivičnom postupku 1967. predstavlja primjetan pomak ka većoj zaštiti prava osumnjičenika.⁴⁸ Novo zakonodavno rješenje prvi puta u pravosudnoj povijesti države uvodi strogu podjelu između policijskog i sudskog postupanja u vezi sa kaznenim postupkom, koja policijsko djelovanje ograničava na neformalno djelovanje prije samog formalnog započinjanja kaznenog postupka, a takvo djelovanje policije nije bilo uređeno Zakonikom o krivičnom postupku.⁴⁹ Konkretno, to je značilo da se zbog njihovih neformalnih radnji koje su smjeli poduzimati, organi policijske uprave zapravo nisu mogli smatrati organima krivičnog postupka jer podatci do kojih su oni dolazili svojim pred-postupovnim djelovanjem nisu se mogli koristiti kao dokazi na sudu.⁵⁰ Ipak, pozitivno je to što je njihovo djelovanje osiguralo da se krivični postupak nije mogao pokretati u odnosu na osobu za koju nije postojala dovoljna razina sumnje i ostali zakonom propisani uvjeti za pokretanje postupka.⁵¹ Ono što je za osumnjičenu osobu u tom pravnom uređenju bilo loše jest to što policija nije imala propisanu obvezu prema kojoj bi bila dužna zaštititi prava ispitivane osobe kroz davanje upozorenja o tome da ona nije dužna iznositi svoju obranu.⁵² Iako je cilj isključivanja policije iz formalnog krivičnog postupka bio taj da se kriminalističkoj djelatnosti ostave što slobodnije ruke u njihovom postupanju, odsutnost procesne forme dovela je do nepostojanja pravne zaštite i jamstva za korektnost postupanja policije prema ispitivanoj osobi.⁵³

Isto uređenje u pogledu policijskog ispitivanja osumnjičenika zadržano je i u Zakonu o krivičnom postupku iz 1977., koje je 1991. preuzeto u hrvatski pravni poredak.⁵⁴ Određena poboljšanja u pogledu zaštite prava osumnjičene osobe uvedena su tek 1997. novim Zakonom o kaznenom postupku koji predstavlja daljnji korak prema modernizaciji i usklađivanju s

⁴⁷ Pavišić, Berislav. Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 15, broj 2/2008, str. 493-496.

⁴⁸ Ibidem

⁴⁹ Ibidem

⁵⁰ Ibidem

⁵¹ Ibidem

⁵² Ibidem

⁵³ Ibidem

⁵⁴ Ibidem

međunarodnim standardima, a koji je pridonio boljoj informiranosti osumnjičenika o njegovim pravima, o čemu će biti riječi u naslovu koji slijedi.⁵⁵

3.3. Kronologija razvoja hrvatskog kaznenog zakonodavstva u odnosu na ispitivanje osumnjičenika

Zakonodavni okvir koji regulira ispitivanje osumnjičenika u Hrvatskoj prolazio je kroz značajne promjene tijekom godina, od početaka države do suvremenog doba. Ove promjene odražavaju razvoj pravnih standarda kroz međunarodne konvencije i angažman Hrvatske u okviru međunarodnih organizacija. Proučavanje kronologije tih promjena omogućuje nam bolje razumijevanje transformacije pristupa ispitivanju osumnjičenika u hrvatskom pravnom sustavu.

Zakon o kaznenom postupku iz 1997. bio je prekretnica u modernizaciji hrvatskog kaznenog postupka.⁵⁶ Ovaj zakon, koji je postavio temeljna pravila postupka, donio je značajna poboljšanja u smislu zaštite prava osumnjičenika.⁵⁷ Pravo osumnjičenika na šutnju, pravo na prisustvo odvjetnika tijekom ispitivanja te pravo na obavijest o djelu za koje ga se tereti i o osnovama optužbe predstavljali su ključne novosti.⁵⁸ Osim što je važan zbog prava koja jamči osumnjičenicima, zakon iz 1997. posebno je važan i zbog toga što je to prvi zakon koji sadrži definiciju osumnjičenika, a kojeg definira kao „osobu za koju tijela kaznenog progona ili redarstvene vlasti imaju osnove sumnjati da je počinila kazneno djelo ili sudjelovala u njemu.“⁵⁹ Ipak, ovaj zakon pravi razliku između osumnjičenika kojemu je oduzeta sloboda i onoga koji nije uhićen, a gore navedena prava jamči isključivo osumnjičeniku koji je istovremeno i uhićenik.⁶⁰ Prema tom uređenju bilo je dovoljno da postoje samo osnove sumnje za uhićenje, a policija je osumnjičenika mogla uhititi bez naloga.⁶¹ Ispitivanje koje je policija imala pravo provesti do trenutka predaje uhićenika istražnom sucu nije se provodilo prema zakonskim pravilima o ispitivanju okrivljenika pa se rezultati dobiveni tim ispitivanjem nisu mogli koristiti kao dokaz pred sudom.⁶²

⁵⁵ Ibidem

⁵⁶ Burić, Zoran; Karas, Željko. Prilog raspravi o dvojbama veznima uz novu definiciju osumnjičenika i radnju... Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 24, broj 2/2017, str. 449-453.

⁵⁷ Ibidem

⁵⁸ Ibidem

⁵⁹ Ibidem

⁶⁰ Ibidem

⁶¹ Ibidem

⁶² Ibidem

Nadalje, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku iz 2002. predstavljao je daljnji korak ka osnaživanju prava osumnjičenika.⁶³ Naime ovim zakonom prava su napokon priznata i onim osoba koje se sumnjiče za počinjenje kaznenog djela, ali koje se zbog te sumnje ne lišavaju slobode.⁶⁴ Iako u tom dijelu zakon iz 2002. predstavlja značajan napredak, u njemu je izostalo upozorenje o pravu na branitelja.⁶⁵ To ne znači da je osumnjičeniku pravo na branitelja oduzeto, ali izostanak tog upozorenja od strane policije predstavlja određenu manjkavost u pogledu zaštite prava osumnjičenih osoba dovedenih na ispitivanje.⁶⁶

Prethodni zakon 2008. godine zamijenjen je novim Zakonom o kaznenom postupku koji je ponovno doveo do svježeg preokreta u pravcu jačanja prava osumnjičenika tijekom ispitivanja.⁶⁷ Ovaj zakon uvodi novosti koje su temeljno promijenile način na koji se postupava prema osumnjičenicima tijekom ispitivanja.⁶⁸ Jedna od ključnih promjena uvedenih ovim zakonom je ta da je „policiji omogućeno prikupljanje obavijesti od osumnjičenika bez ikakvih zakonom propisanih zaštitnih formi“ što u prijevodu znači to da zbog nepostojana zaštitnih formi ne postoji obveza policije da osumnjičenika obavijesti o njegovom pravu na branitelja niti o onome za što ga se tereti, a zbog istog razloga informacije dobivene na ovaj način nemaju dokaznu snagu u postupku pred sudom.⁶⁹ Važno je na ovom mjestu napomenuti i to da je verzijom ZKP-a iz 2008. prvi put provođenje policijskih izvida stavljeno pod paralelnu regulaciju Zakona o kaznenom postupku i Zakona o policijskim poslovima i ovlastima.⁷⁰ Niti u ovoj verziji zakona ZKP-a nisu sadržane odredbe koje se odnose na obavještanje osumnjičenika o njegovim pravima, a niti je uređen način provođenja policijskog ispitivanja osumnjičenika, što je promijenjeno Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o policijskim poslovima i ovlastima iz 2014. godine.⁷¹

Ipak, najveće su promjene učinjene Zakonom o izmjenama i dopunama ZKP-a iz srpnja 2017.. Naime, njime je najprije izmijenjena definicija osumnjičenika. To je bilo potrebno učiniti radi pravilne implementacije Direktive 2013/48/EU u hrvatsko kazneno postupovno

⁶³ Ibidem

⁶⁴ Ibidem

⁶⁵ Ibidem

⁶⁶ Ibidem

⁶⁷ Ibidem

⁶⁸ Ibidem

⁶⁹ Ibidem

⁷⁰ Ibidem

⁷¹ Ibidem

zakonodavstvo.⁷² ZKP iz 2008. sadržavao je mješovitu definiciju osumnjičenika kojom je osumnjičenika vezivao uz podnošenje kaznene prijave, no navedena Direktiva osobu osumnjičenika definira u isključivo materijalnom smislu stoga se osobom osumnjičenika sada smatra ona osoba u odnosu na koju postoje osnove sumnje da je počinila kazneno djelo.⁷³ Ono što je predstavljalo najveći problem pri implementaciji Direktive u hrvatsko zakonodavstvo jest bilo to što se prema članku 2. stavku 1. Direktiva jednako primjenjuje na osumnjičene i optužene osobe u kaznenom postupku od onog trenutka u kojem ih nadležna vlast obavijesti o njihovom statusu, bez obzira na to je li im u tom trenutku ili nije oduzeta sloboda.⁷⁴ Obzirom da se Direktiva prema članku 2. stavak 3. odnosi i na osobe koje nemaju status osumnjičenika ili okrivljenika, a u odnosu na koje policija obavlja ispitivanje pa se tijekom ispitivanja utvrdi postojanje potrebne razine sumnje te one tijekom provođenja tog razgovora steknu status osumnjičene osobe, postavilo se važno pitanje – što se uopće treba i može smatrati ispitivanjem.⁷⁵ Odgovor na to pitanje daje sama Direktiva, pa se prema njenoj uvodnoj izjavi 20. ispitivanjem ne treba smatrati preliminarno ispitivanje niti identificiranje osobe, utvrđivanje posjedovanja oružja i slično, već se ispitivanjem treba smatrati ono ispitivanje koje je usmjereno na utvrđivanje okolnosti u vezi s počinjenim kaznenim djelom.⁷⁶ Obzirom da poglavlje 6. daje dublji uvid u karakteristike ispitivanja osumnjičenika prema ZKP-u iz 2017. godine te se ono detaljno bavi zakonskim uređenjem prava na prisutnost branitelja, kao i audio-vizualnog snimanja provedbe ispitivanja osumnjičene osobe, na ovom mjestu bih htjela zaključiti kako su sve ove promjene donijele značajno poboljšanje u postupku ispitivanja osumnjičenika unutar hrvatskog pravosudnog sustava. Uvođenje obveznog prisustva branitelja, prava na upoznavanje sa svim relevantnim činjenicama i poboljšane dokumentacije osigurava da osumnjičenici imaju fer i pravedno ispitivanje, te da se njihova prava poštuju u skladu sa međunarodnim standardima.

4. POVIJESNI RAZVOJ KA DEFENZIVNIM TAKTIKAMA ISPITIVANJA

S promjenom društvenih normi, pravnih filozofija i usklađivanjem s međunarodnim standardima dolazi i do promjene u naglasku između akuzatornih i defenzivnih taktika

⁷² Ministarstvo pravosuđa, Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Zagreb, lipanj 2017., str. 16.-47.

⁷³ Ibidem

⁷⁴ Ibidem

⁷⁵ Ibidem

⁷⁶ Ibidem

ispitivanja osumnjičenika. Uzmimo u obzir kronološki pregled kako su se te tendencije reflektirale u hrvatskom zakonodavstvu.

Do sredine 20. stoljeća, dakle u razdoblju prije Drugog svjetskog rata, većina pravnih sustava, uključujući i Hrvatsku unutar Jugoslavije, više se oslanjala na akuzatorne taktike ispitivanja.⁷⁷ Optužba je imala ključnu ulogu, odnosno naglasak je bio stavljen na prikupljanje dokaza koji podržavaju optužbu, a osumnjičene osobe tijekom ispitivanja nisu bili osigurane jakim zaštitnim mehanizmima.⁷⁸ U poslijeratnom razdoblju, nakon Drugog svjetskog rata komunistički pravni sustavi, uključujući i Jugoslaviju, usmjeravali su akuzatorne taktike prema potrebama vlasti kako bi uz pomoć njih podržali vlast i suzbili političke protivnike.⁷⁹ Osumnjičenici su često bili suočeni s pritiscima, mučenjem, ograničenim pravima tijekom ispitivanja i taj period nam pokazuje kako politički interesi itekako imaju ulogu u oblikovanju pristupa ispitivanju i kaznenom postupku.⁸⁰ Dolaskom demokratskih promjena u Hrvatsku početkom 1990-ih, pravosudni sustav prolazi kroz reforme sa ciljem usklađivanja s demokratskim standardima i zaštitom ljudskih prava.⁸¹ Ovaj proces počeo je voditi prema defenzivnim taktikama ispitivanja, a Zakon o kaznenom postupku iz 1997. prvi je jače osigurao prava osumnjičenicima i okrenuo fokus prema većoj pravičnosti u postupku.⁸² Uvođenjem Zakona iz 2002. naglasak na pravima osumnjičenika i defenzivnim taktikama se dodatno produbljuje.⁸³ Prisutnost branitelja tijekom ispitivanja postaje općeprihvaćena, a osumnjičenici dobivaju pravo na informacije o tome za što ih se tereti već prije samog početka ispitivanja.⁸⁴ Nakon daljnjih reformi, Zakon iz 2008. jednako tako pokušava nastaviti već započeto utabavanje puta ka defenzivnim taktikama u policijskom ispitivanju osumnjičenih osoba.⁸⁵ Općenito, možemo primijetiti kako se naglasak pomaknuo s akuzatornih taktika, koje su bile prisutne u nekim povijesnim razdobljima i političkim sustavima, prema sve većem poštovanju prava osumnjičenika i defenzivnijim taktikama koje su s vremenom postale važan element pravednog kaznenog postupka. Ova promjena reflektira sve veću svijest o potrebi za pravednim

⁷⁷ Pavišić, Berislav. Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 15, broj 2/2008, str. 493-496

⁷⁸ Ibidem

⁷⁹ Ibidem

⁸⁰ Ibidem

⁸¹ Burić, Zoran; Karas, Željko. Prilog raspravi o dvojicama veznima uz novu definiciju osumnjičenika i radnju... Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 24, broj 2/2017, str. 449-453.

⁸² Ibidem

⁸³ Ibidem

⁸⁴ Ibidem

⁸⁵ Ibidem

i transparentnim postupkom, čime se ojačava povjerenje u pravosudni sustav i zaštita ljudskih prava.

4.1. Razvoj metoda ispitivanja osumnjičenika kroz povijest

U sklopu razmatranja povijesnog razvoja metoda ispitivanja osumnjičenika, promatramo kako su se ove metode oblikovale u skladu s društvenim, pravnim i etičkim okolnostima kroz različita povijesna razdoblja.

Od samih početaka civilizacije pa do suvremenog doba fizičko mučenje osoba osumnjičenih za različita kaznena djela, sa ciljem iznude iskaza i dobivanja priznanja, kroz povijest ostavlja duboki trag. U antici su tortura, bičevanje i drugi oblici fizičkog nasilja bili uobičajeni za prisiljavanje osumnjičenika na priznanje krivice.⁸⁶ U srednjem vijeku pak metode ispitivanja postaju nešto sofisticiranije i u nekim slučajevima pravno normirane, kao što je to bio slučaj tijekom inkvizicijskog kaznenog postupka u Europi.⁸⁷ Prakticiranje mučenja u to vrijeme bilo je legalno i regulirano pravom kao način otkrivanja istine.⁸⁸ Optuženi bi bio podvrgnut mučenju prema odluci suda koji je vodio postupak, a sam postupak ispitivanja provodio bi se za vrijeme mučenja uz nazočnost zapisničara i istražnog suca.⁸⁹

Kroz povijest su se koristile različite metode mučenja, uključujući čupanje noktiju i mesa užarenim kliještima, ubrizgavanje rastopljenog olova u rane, stavljanje gladnih štakora na tijelo osobe te mnoge druge brutalne tehnike.⁹⁰ Važno je napomenuti da su osim fizičkog nasilja, psihološke taktike također bile dio repertoara. Žrtva bi naime najprije bila upozorena da će nad njom biti primijenjene navedene taktike u slučaju njenog odbijanja davanja priznanja, pa u slučajevima gdje samo upozorenje ne bi osumnjičenu osobu navelo na priznanje, okrutne tehnike bi počevši od manje intenzivnih metoda bile demonstrirane, postupno prelazeći na one intenzivnije.⁹¹

U kasnijem razdoblju, pod utjecajem promjena društvene klime, mnoge su države zabranile praksu mučenja. Primjerice, u Hrvatskoj i Slavoniji, mučenje je ukinuto 1776. godine.⁹² Unatoč ukidanju torture, ostaci fizičke prisile prema optuženicima ostali su u nekim pravnim sustavima,

⁸⁶ Roso, Zvonimir. Informativni razgovor i intervju. 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1995., str. 193.

⁸⁷ Ibidem

⁸⁸ Ibidem

⁸⁹ Ibidem

⁹⁰ Ibidem

⁹¹ Ibidem

⁹² Ibidem

ali su većinom ukinuti u 19. stoljeću.⁹³ Nakon tog razdoblja, svaka prisila postala je ilegalna i tretirana je kao kazneno djelo.⁹⁴ Iako je zabrana mučenja postala neizostavan dio međunarodnih normi i prava čovjeka, totalitarni režimi koji su se pojavili krajem 20. stoljeća nisu nimalo zaostali za svojim srednjovjekovnim prethodnicima, jedino su njihove metode postale sofisticiranije.⁹⁵

4.2. Etička i pravna problematičnost nekad aktualnih nasilnih psiholoških metoda

U pravnim sustavima širom svijeta, nasilne psihološke metode, koje su nekada bile korištene kako bi se prisilno iznudili iskazi, sada predstavljaju povijesni aspekt koji ističe duboku problematičnost ovih pristupa. Iako su takve tehnike bile upotrebljavane s ciljem dobivanja iskaza ili informacija od strane osumnjičenika, uvidom u povijest postaje jasno da su često rezultirale ozbiljnim posljedicama za mentalno i emocionalno zdravlje osoba koje su bile podvrgnute tim metodama. Ovaj dio analizira inherentne poteškoće i rizike povezane s nekadašnjom upotrebom nasilnih psiholoških metoda unutar pravnog sustava te prikazuje promjenu pristupa prema etički prihvatljivim alternativama.

Jedna od tih nekadašnjih metoda, poznata je kao *tehnika prethodnog omekšavanja* i ona je uključivala opetovano pozivanje osoba na razgovor u policijsku postaju pod različitim izlikama.⁹⁶ Tijekom tih susreta, osoba je bila suočavana s insinacijama o svojoj potencijalnoj umiješanosti u neki zločin, uz istovremeno poticanje da iznese svoje priznanje, a odbijanje ovih optužbi od strane ispitivane osobe dovodilo je do sve većeg pritiska na nju.⁹⁷ Istražitelji su postupno kroz kombinaciju sugestivnih pristupa, manipulacije informacija i stvaranja nelagode, slabili volju osobe i usmjeravali je prema prihvaćanju željenih izjava.⁹⁸ Druga metoda koja je u nekadašnjim političkim režimima bila popularna je tzv. *uvjetovanje* kroz koje se ispitanik motivirao za priznanje ili suradnju.⁹⁹ Taj pristup je funkcionirao kroz nagrađivanje osobe određenim povlasticama za njeno pružanje željenih izjava i informacija.¹⁰⁰ *Tehnike specijalnog komuniciranja* također su se koristile za postizanje redarstvenim vlastima željenog cilja.¹⁰¹ Glavna taktika unutar te tehnike bila je namjerno izobličavanje riječi i podataka koje je

⁹³ Ibidem

⁹⁴ Ibidem, str. 194.

⁹⁵ Ibidem

⁹⁶ Roso, Zvonimir. Informativni razgovor i intervju. 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1995., str. 194-197.

⁹⁷ Ibidem

⁹⁸ Ibidem

⁹⁹ Ibidem, str. 197.

¹⁰⁰ Ibidem

¹⁰¹ Ibidem, str. 197-198.

ispitivana osoba davala, a sa ciljem stvaranja kontradikcija i nesigurnosti unutar iskaza osobe.¹⁰² Tehnika "povratne veze" još je jedna nasilna, danas zabranjena psihološka metoda kojoj je cilj bio stvaranje konfuzije i dezorijentacije kod ispitivane osobe kroz ciljano davanje suprotnih informacije i naredbi.¹⁰³ Na ovome mjestu ne bi trebalo propustiti spomenuti ni *deprivaciju senzornih podražaja* kao tehniku koja je uz istovremeni pritisak kroz uskraćivanja hrane i sna, znatno utjecala na fizičko i mentalno stanje pojedinca i time smanjivala njegovu volju za pružanjem otpora te povećavala sugestibilnost.¹⁰⁴

Nasilne psihološke metode, koje su se nekada primjenjivale, na osobama su ostavljale dugotrajne i često ozbiljne posljedice, uključujući povećanu tjeskobu, depresiju, strah i niz emocionalnih i psihosomatskih smetnji.¹⁰⁵ Unatoč povijesnoj uporabi ovih metoda, suvremeni pravni standardi naglašavaju potrebu za etičkim i pravednim pristupima za dobivanje relevantnih informacija unutar pravnih procesa. Uvažavanje ljudskih prava i zaštita mentalnog zdravlja pojedinaca ključni su za postizanje integriteta i povjerenja u pravosudni sustav.

4.3. Nedopušteni i neetički postupci u ispitivanju osumnjičenika u kriminalističkoj praksi Republike Hrvatske

U kriminalističkoj praksi Republike Hrvatske, primjena nedopuštenih i neetičkih postupaka u ispitivanju osumnjičenika relativno je rijetka, budući da se temelji na čvrstom pravnom okviru i poštivanju međunarodnih standarda ljudskih prava.¹⁰⁶ U svjetlu ustavnih, zakonodavnih i podzakonskih propisa te relevantnih međunarodnih konvencija kojih je Republika Hrvatska stranka, osigurana je obveza poštivanja ljudskih prava i zabrane mučenja, surovosti i ponižavajućeg postupanja. U temeljnom dokumentu, u članku 3. Ustava Republike Hrvatske, jasno se ističe opća obveza poštivanja ljudskih prava, dok članak 17. stavak 3. Ustava eksplicitno zabranjuje mučenje, surovost i ponižavajuće postupanje.¹⁰⁷

Materiju ispitivanja osumnjičenika od strane policije trenutna kaznenopravna zakonska regulativa uređuje u članku 208.a Zakona o kaznenom postupku, a u stavku 7. istog članka upućuje na odgovarajuću primjenu odredaba članaka 272. do 282. istog Zakona koje se odnose

¹⁰² Ibidem

¹⁰³ Ibidem

¹⁰⁴ Ibidem

¹⁰⁵ Ibidem, str. 206-207.

¹⁰⁶ Ibidem, str. 212.

¹⁰⁷ Ustav Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14).

na ispitivanje okrivljenika.¹⁰⁸ Tako članak 276. ZKP-a navodi kako se ispitivanje osumnjičene osobe „treba obavljati tako da se u potpunosti poštuje osoba okrivljenika (osumnjičenika).“¹⁰⁹ Nadalje „Pri ispitivanju treba okrivljeniku (osumnjičeniku)...omogućiti da se u neometanom izlaganju očituje o svim okolnostima koje ga terete i da iznese sve činjenice koje mu služe u obranu.“¹¹⁰ A nakon što osumnjičenik završi svoj iskaz „postaviti će mu se pitanja ako je potrebno da se predoči neki dokaz, popune praznine ili otklone proturječnosti i nejasnoće u njegovu izlaganju.“¹¹¹ Osim toga, ZKP u istom članku izrijekom navodi da se „prema okrivljeniku (osumnjičeniku) se ne smije upotrijebiti sila, prijetnja, obmana ili druga slična sredstva da bi se došlo do njegove izjave ili priznanja.“¹¹² Na ovom mjestu važno je spomenuti i postojanje dužnosti postavljanja jasnih, razgovijetnih i određenih pitanja, na način na koji ih osumnjičenik može razumjeti.¹¹³ Uz navedeno, članak 277. u stavku 1. sadrži i zabranu postavljanja kaptioznih pitanja, kako slijedi: „...U ispitivanju se ne smije polaziti od pretpostavke da je okrivljenik (osumnjičenik) priznao nešto što nije priznao, niti se smiju postavljati pitanja u kojima je već sadržano kako na njih treba odgovoriti.“¹¹⁴

Ova regulacija ne samo da se odnosi na kazneni postupak, već također postavlja jasne smjernice i za pretkazneno postupanje, uključujući praksu informativnih razgovora i intervju u policiji. Bitno je naglasiti da ispitivanje ne smije prekoračiti granice fizičke prisile ili psihičkog nasilja kako bi se izbjegle negativne posljedice poput iscrpljenosti, zlostavljanja ili uporabe nezakonitih metoda.¹¹⁵ Prava osumnjičenika uključuju pravo na informiranost o optužbama protiv njih, pravo na branitelja te pravo na razumijevanje postavljenih pitanja.¹¹⁶ Važno je da trajanje ispitivanja ne dosegne nivo koji bi doveo do konfuzije ili nemogućnosti koncentracije kod ispitanika.

U kontekstu obmanjivanja osumnjičenika, valja napomenuti da postoje određene taktike koje su dopuštene, kao što je ostavljanje ispitanika u neizvjesnosti glede informacija koje istražitelj

¹⁰⁸ Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22).

¹⁰⁹ Ibidem

¹¹⁰ Ibidem

¹¹¹ Ibidem

¹¹² Ibidem

¹¹³ Ibidem

¹¹⁴ Ibidem

¹¹⁵ Roso, Zvonimir. Informativni razgovor i intervju. 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1995., str. 214.

¹¹⁶ Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22), čl. 208.a.

posjeduje. No, važno je istaknuti da postavljanje zamki kako bi se osumnjičenik uhvatio u laži nije zabranjeno.

U cjelini, ispitivanje osumnjičenika u praksi Republike Hrvatske čvrsto je regulirano pravnim okvirom koji strogo zabranjuje primjenu sile, obmanjivanje i druge neetičke postupke. Ovo pridržavanje etičkih i zakonskih standarda ključno je za očuvanje vjerodostojnosti pravosudnog sustava i zaštitu ljudskih prava.

4.4. Razvoj etičkog pristupa u ispitivanju osumnjičenih osoba

Ispitivanje osumnjičenih osoba istražna je radnja izuzetno kompleksne prirode u kojoj se miješaju kriminalistički, procesni, ali i psihološki elementi stoga pa je shodno tomu pravedno i korektno postupanje prema osumnjičenicima ključno za podržavanje istrage i otkrivanje relevantnih informacija.¹¹⁷ Analiza dostupne stručne literature pruža zaključak o tome da se suvremeni pristupi ispitivanja osumnjičenih osoba mogu s jedne strane u tradicionalnu skupinu akuzatornih pristupa i s druge stranu u skupinu etičkih pristupa ispitivanju.¹¹⁸ Pod akuzatorni pristup ispitivanju podvedene su brojne psihološki utemeljene metode uvjeravanja i ovladavanja ispitivanom osobom sa jednim jednim, isključivim ciljem – ciljem dobivanja priznanja.¹¹⁹ Taj autoritet dobivanja priznanja pod svaku cijenu dovodi do toga da uslijed primjene takvih prijevornih taktika i nevine osobe mogu biti navedene na reproduciranje lažnih priznanja.¹²⁰

Kroz mnoga desetljeća, uslijed prepoznavanja svih negativnih učinaka kojima je tradicionalni pristup urodio, iskristalizirala se potreba za promjenom pristupa. Tako se javio, do danas nepokoleban, etički pristup ispitivanju osumnjičenih osoba čiji je glavni cilj upravo prikupljanje za istragu relevantnih informacija nauštrb metoda manipulacije i deceptije.¹²¹ „*Potonji pristup utemeljen je na psihološkim, teorijskim i empirijskim spoznajama o učinkovitosti psiholoških čimbenika koji promiču cjelovite i točne iskaze, a odnose se na socijalnu dinamiku i kognitivne procese između ispitivača i sugovornika, komunikacijske vještine i upravljanje razgovorom.*“¹²²

¹¹⁷ Deljkić, Fazlić: Univerzalna perspektiva etičkog pristupa ispitivanju osumnjičenika. Polic. sig., Zagreb, 2023., str. 184

¹¹⁸ Ibidem, str. 185.

¹¹⁹ Ibidem

¹²⁰ Ibidem

¹²¹ Ibidem

¹²² Ibidem

Promatrajući svjetsku razinu, možemo reći da su u praksi još uvijek zastupljena oba pristupa, iako akuzatorni pristup s vremenom doživljava sve veće i veće kritike zbog nasilnih i neetičkih metoda koje u sebi sadržava. Zbog velikog značaja prava na pošteno suđenje, koje je uvedeno Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, akuzatoran pristup napušten je u europskim zemljama. Iako na globalnoj razini postoji inicijativa za napuštanjem akuzatornih metoda u ispitivanju, one su dalje relativno aktualne u praksi SAD-a i nekih azijskih država.¹²³

Razvoj etičkog pristupa ispitivanju osumnjičenika započeo je još 1984. godine u Velikoj Britaniji usvajanjem PEACE akta kojim je prvi put u povijesti uvedena obveza elektronskog snimanja cjelokupnog razgovora s osumnjičenikom što je preduvjet transparentnosti i samim time predstavlja važno jamstvo od mogućeg zlostavljanja tijekom razgovora (o važnosti audiovizualnog snimanja će u daljnjem radu biti više riječi).¹²⁴ Ta promjena u pristupu ispitivanja osumnjičenika, prema kojoj je policijska praksa stavljena pod javni nadzor, bila je nužna uslijed brojnih slučajeva pogrešno donesenih osuda koje su bile rezultat neprofesionalne prakse policije.¹²⁵ Iako su već puno ranije nasilne fizičke metode napuštene, one su bile zamijenjene nešto suptilnijim psihološkim metodama prinude koje su jednako tako predstavljale jedan vrlo neetičan pristup ispitivanju osumnjičenika i kao takve su nisu doprinosile ostvarivanju pravde.¹²⁶ Etičnost PEACE modela ispitivanja uspostavljena je kroz pet faza koje čine postupak ispitivanja – (a) priprema i planiranje, (b) angažiranost i eksplanacija, (c) iskaz, objašnjenje i osporavanje, (d) završetak, (e) procjena.¹²⁷ Osnovni model koji je donesen 1992. godine tijekom godina je osvježavan te je stoga i danas jednako koristan i u praksi sveprisutan.¹²⁸

Iako je pojava PEACE modela dovela do jačanja primjene etičkog pristupa u mnogim državama, i dalje je potrebno da se promjena dogodi na globalnoj razini. 2021. godine unutar UN-a donesen dokument pod nazivom „Principi učinkovitog intervjuiranja za istrage i prikupljanje informacija, šire poznat kao Mendezova načela, koji sadržava univerzalne međunarodne standarde za vođenje razgovora s osumnjičenicima, ali i žrtvama i svjedocima, ukazujući na važnost neoptužujućeg pristupa ispitivanju koji omogućuje prikupljanje točnih i

¹²³ Ibidem, str.186.

¹²⁴ Ibidem

¹²⁵ Ibidem

¹²⁶ Ibidem

¹²⁷ Ibidem

¹²⁸ Ibidem

pouzdanih informacija uz poštivanje ljudskih prava.¹²⁹ Pri UN-u se trenutno podupire usvajanje Mendezovih načela kao neobvezujućeg, ali autoritativnog akta što bi značilo da bi države koje ga usvoje bile obvezne uskladiti svoje zakonodavstvo sa sadržajem tog akta.¹³⁰ Momentalno odnosni dokument daje konkretne smjernice državama za kreiranje standarda etičko učinkovitog intervjuiranje kojim je moguće spriječiti zlostavljanje i iznuđivanje priznanja.¹³¹ Uz važnost znanstvenog utemeljenja i važnost implementacije pravnih i proceduralnih zaštitnih mjera, posebno se ističe važnost identifikacije ispitanika i uvažavanje njegovih potreba u konkretnoj situaciji, kao što su primjerice etnička pripadnost, intelektualni ili psihički nedostatak, poteškoća sa komunikacijom ili poteškoće u razumijevanju, prethodna traumatska iskustva, ali i priroda kaznenog djela koje se istražuje.¹³²

Upravo zbog toga je potrebna konstantna edukacija i cjeloživotno usavršavanje znanja i vještina kojima se na jedini način može osigurati dosljednost i korektnost u postupanju.¹³³ Cilj Mendezovih načela jest zapravo univerzalizacija etičkog modela vođenja razgovora s osumnjičenima osoba na svjetskoj razini, čime bi se u većem postotku nego do sada osiguralo dobivanje pouzdanih informacija uz paralelno jamčenje zakonitog ishoda istrage.¹³⁴ Tehnika etičkog vođenja razgovora eliminira mogućnost dobivanja lažnih priznanja zbog svoje utemeljenosti na psihološkim i komunikacijskim taktikama izgradnje odnosa povjerenja s osumnjičenikom koji je ključan za pribavljanje točnih informacija.¹³⁵

5. TAKTIČKA I PSIHOLOŠKA PRAVILA ISPITIVANJA OSUMNJIČENIH OSOBA

U kriminalističkoj praksi, proces ispitivanja osoba za koje se temeljem indicija i dokaza pretpostavlja da su počinile kaznena djela zahtijeva iznimnu taktičku i psihološku spretnost. Ključno je prepoznati da svaki osumnjičenik ima jedinstvenu osobnost te da se pristup ispitivanju treba prilagoditi toj individualnosti. Razmatrajući jedinstvenost ispitanika te kvalitetu dostupnih dokaza, nužno je uskladiti tehniku ispitivanja, bilo da se radi o osjećajnim, emocionalno naglašenim pojedincima ili pak racionalnim i neosjećajnim ličnostima.¹³⁶ Iz navedenog se lako može zaključiti da se razlikuje emocionalni stil ispitivanja koji je prilagođen

¹²⁹ Ibidem, str.188.

¹³⁰ Ibidem

¹³¹ Ibidem

¹³² Ibidem

¹³³ Ibidem

¹³⁴ Ibidem

¹³⁵ Ibidem, str.189.

¹³⁶ Roso, Zvonimir. Informativni razgovor i intervju. 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1995., str. 215-217.

osjećajnim tipovima ličnosti i logički stil ispitivanja koji je prilagođen racionalnim tipovima osoba.¹³⁷ U praksi se često događa da osumnjičenici ne pripadaju isključivo jednoj kategoriji pa se u tom slučaju može primijeniti kombinacija dvaju pristupa.¹³⁸

Napredne tehnike ispitivanja osumnjičenika zahtijevaju iznimno razumijevanje taktika i pravila koja oblikuju ovaj aspekt kriminalističke prakse.¹³⁹ U ovom kontekstu, ispitivačeva objektivnost i neutralnost su od iznimne važnosti jer osiguravaju temelj za uspješno i kvalitetno provođenje ispitivanja.¹⁴⁰

Sustavni pristup ispitivanju uključuje usmjeravanje na osluškivanje i razumijevanje ispitanikove verzije događaja.¹⁴¹ Uz to, prisutnost svijesti o tjelesnim reakcijama kao što su drhtanje ili pojačano znojenje omogućuje suptilno otkrivanje stresa, što može biti ključno za identifikaciju potencijalnih kontradikcija.¹⁴² Održavanje dijaloga temeljenog na činjenicama, a ne na naglašenom pritisku, osigurava usmjerenost na bitne elemente ispitivanja.¹⁴³

Precizno bilježenje ispitanikova iskaza omogućuje detaljnu analizu i konfrontaciju s prikupljenim dokazima, osiguravajući temelj za kasniju analitičku evaluaciju.¹⁴⁴ Uočavanje laži i prepoznavanje kontradikcija postaju snažni alati u procesu ispitivanja.¹⁴⁵ Poticanje iskrenosti kod ispitanika, kroz naglašavanje prednosti priznanja, promiče transparentnost i dublje razumijevanje konteksta.¹⁴⁶ Ispitivačeva neutralnost ostaje ključna čak i nakon što je priznanje dobiveno, kako bi se osigurao dosljedno objektivni pristup.¹⁴⁷ Uz to, pristup ispitivanju trebao bi biti usmjeren na poticanje iskrenog priznanja, a ne na sugeriranje istog.¹⁴⁸ Održavanje napetosti unutar prihvatljivih granica potiče pažnju i koncentraciju ispitanika, no prevelika napetost može ugroziti objektivnost procesa.¹⁴⁹

Kontrolirani tempo ispitivanja potiče dublju refleksiju kod ispitanika, dok postupno otkrivanje dokaza ispitivaču omogućuje postupno sakupljanje informacija i njihovo logičko

¹³⁷ Ibidem

¹³⁸ Ibidem

¹³⁹ Ibidem

¹⁴⁰ Ibidem

¹⁴¹ Ibidem

¹⁴² Ibidem

¹⁴³ Ibidem

¹⁴⁴ Ibidem

¹⁴⁵ Ibidem

¹⁴⁶ Ibidem

¹⁴⁷ Ibidem

¹⁴⁸ Ibidem

¹⁴⁹ Ibidem

povezivanje.¹⁵⁰ Stvaranje dojma da postoji dovoljno vremena za ispitivanje potiče opušteniju i otvoreniju komunikaciju, čime se olakšava dijalog.¹⁵¹

Priznanje ispitanika, dakle, ima snagu i valjanost samo ako autentično odražava događaje i motivaciju počinitelja.¹⁵² Razumijevanje nedopuštenih pristupa ispitivanju proizlazi iz važnosti razjašnjavanja snage priznanja i izbjegavanja nesporazuma. Ukratko, taktička i psihološka pravila za ispitivanje osumnjičenika ne samo da osiguravaju objektivnost i istinitost, već i pravičnost u cijelom procesu.

5.1. Metodologija i taktike emotivnog pristupa ispitivanju osumnjičenih osoba

Pravilno ispitivanje osoba osumnjičenih za kaznena djela zahtijeva duboko razumijevanje psiholoških mehanizama pojedinca te vještu primjenu prilagođenih taktika sa ciljem postizanja konstruktivnog dijaloga. Osjećajni, odnosno emotivni pristup predstavlja jedan sofisticirani pristup koji je utemeljen na interakciji sa osjećajima, potrebama i motivima ispitanika. Ovaj pristup, koji pokušava izgraditi emocionalnu vezu između ispitivača i ispitanika, ključan je za izgradnju povjerenja i otvorenosti tijekom procesa ispitivanja. U nastavku odlomka slijedi analiza raznih taktike koje se unutar ovog pristupa primjenjuju te prikaz njihove efikasnosti u procesu ispitivanja.

Jedna od suptilnih taktika unutar ovog pristupa jest *Taktika nagovještavanja korektnog postupanja*.¹⁵³ Ova taktika temelji se na stvaranju osjećaja povjerenja i uvjerenja u poštenu i etičku provedbu ispitivanja od strane policije.¹⁵⁴ Kroz stvaranje pozitivnog okruženja, ispitivač potiče ispitanika na otvorenost i suradnju, a osobni pristup ispitivača prema ispitaniku kroz jednostavne znakove poput rukovanja sa ispitivanom osobom ili kroz ispitivačevo predstavljanje prezimenom posebno naglašava jedan normalan, ljudski tretman.¹⁵⁵ Cilj ove taktike je smanjenje inicijalnog otpora osumnjičenika te izbjegavanje konflikta i obrambenih mehanizama.¹⁵⁶ Uz navedenu, jednako je zanimljiva i *Taktika opipavanja* pri kojoj ispitivač zauzima takvu poziciju temeljem koje posebno naglašava svoju sigurnost u osumnjičeničku

¹⁵⁰ Ibidem

¹⁵¹ Ibidem

¹⁵² Ibidem

¹⁵³ Roso, Zvonimir. Informativni razgovor i intervju. 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1995., str. 217.

¹⁵⁴ Ibidem

¹⁵⁵ Ibidem

¹⁵⁶ Ibidem

krivicu, uz postupno predočavanje postojećih dokaza i indicija koji upućuju na tu krivicu.¹⁵⁷ Ova taktika potiče dinamiku u kojoj, na navedeni poticaj, osumnjičeni počinje iznositi svoju verziju događaja.¹⁵⁸ Ključno je pritom održavati ravnotežu informiranosti kako bi se osiguralo da osumnjičeni detaljno iznese svoje viđenje događaja.¹⁵⁹

Strategija transfera odgovornosti pak za cilj ima potaknuti ispitanika da preusmjeri osobnu odgovornost na druge osobe kako bi tim činom smanjio moralnu težinu počinjenog djela.¹⁶⁰ Postavljanjem promišljenih pitanja i davanjem primjedbi ispitivač može dobro usmjeriti ispitanika, da kroz potaknuti mehanizam samoopravdanja, podijeli svoj pogled na događaje koji su se zbili.¹⁶¹ Vrlo slična prethodno opisanoj taktici je *Taktika smanjivanja moralne težine djela*. Ona se koristi kako bi se kod ispitivanog počinitelja umanjio osjećaj krivnje.¹⁶² Za razliku od prethodne taktike, ovdje ispitivač kroz svoje izlaganje nastoji umanjiti važnost kaznenog djela ili ga stavlja u kontekst drugih slučajeva i na taj način osumnjičenika pokušava osloboditi osjećaja grižnje savjesti, u nadi da će mu to olakšati iznošenje istine.¹⁶³ Važno je istaknuti da se ovim taktikama nikada ne smije sugerirati relativizacija kazne, što znači da je kod ispitanika zabranjeno stvoriti dojam da će biti oslobođen kazne ili da će mu ona biti umanjena.¹⁶⁴

Nadalje, *Taktika prijateljskog nastupa* predstavlja pristup koji se često preporučuje i smatra se vrlo učinkovitim u kontekstu ispitivanja osumnjičenika koji pripada emotivnoj skupini ličnosti. Prijateljski nastup svoj temelj ima u empatiji i razumijevanju ispitanikovih motiva i emocija.¹⁶⁵ Kroz suptilne geste kao što su tapšanje po ramenu ili prijateljski dodir, ispitivač nastoji uspostaviti emocionalnu vezu sa ispitanikom i stvoriti prostor za iskreni razgovor.¹⁶⁶ Ipak, pritom mora postojati svijest o granicama između prijateljskog pristupa i pravne ispravnosti u postupanju s osumnjičenikom i vrlo je važno osigurati tu ravnotežu kako bi se kod ispitanika izbjeglo stvaranje dojma da su posljedice počinjenog djela beznačajne.¹⁶⁷

¹⁵⁷ Ibidem, str. 217-218.

¹⁵⁸ Ibidem

¹⁵⁹ Ibidem

¹⁶⁰ Ibidem, str. 218.

¹⁶¹ Ibidem

¹⁶² Ibidem, str. 218-219.

¹⁶³ Ibidem

¹⁶⁴ Ibidem

¹⁶⁵ Ibidem, str. 219.

¹⁶⁶ Ibidem

¹⁶⁷ Ibidem

Zvonimir Roso, poznati hrvatski kriminalista i psiholog, u svojem djelu „Informativni razgovor i intervju“ spominje i *taktiku pretjerivanja oštećenika*, ali daje siromašno pojašnjenje.¹⁶⁸ Kratko navodi da primjenom ove taktike ispitivač zapravo potiče ispitanika na davanje iskaza o vlastitom viđenju događaja uz razmatranje opisa događaja koje daje oštećena strana, pritom sugerirajući da vjerodostojnost tog opisa može biti upitna obzirom na postojanje mogućnosti da oštećenik možda pretjeruje ili preuveličava detalje.¹⁶⁹ Posljednja, ali vrlo interesantna strategija je strategija *Psihološke kupke* koja u svojem pristupu kombinira različite taktike sa nakanom procjene najučinkovitijeg pristupa ispitaniku.¹⁷⁰ Ovaj pristup zahtijeva fleksibilnost ispitivača te se primjenjuje onda kada nije moguće precizno definirati profil ispitanika.¹⁷¹ Takvo integriranje različitih taktika u jednu stvar stvara jedinstvenu dinamiku interakcije i olakšava postupno usmjeravanje prema priznanju.¹⁷²

Sveobuhvatno govoreći, osjećajni odnosno emotivni pristup ispitivanju osoba osumnjičenih za kaznena djela fokusiran je na emocionalno povezivanje i otvorenost u interakciji. Kroz nabrojane taktike ispitivač stvara emocionalnu vezu i potiče suradnju sa svrhom promicanja dubljeg razumijevanja i pronalaženja istine.

5.2. Metodologija i taktike logičkog pristupa ispitivanju osumnjičenika

Razumni i logički stil ispitivanja, jednako kao i emotivni, predstavlja bitan aspekt kriminalističkog postupka koji je usmjeren na ostvarivanje pravde i pravično postupanje. Ovaj stil ispitivanja osumnjičenika odlikuje jedan sustavan i strukturiran pristup, usmjeren na racionalno prikupljanje informacija i dokaza. Osnovna svrha ovog stila ispitivanja jest osigurati objektivno, nepristrano i analitičko prikupljanje informacija od strane istražitelja, kako bi se unutar pravnih postupaka mogle donositi na relevantnim informacijama utemeljene odluke.¹⁷³ Razumni pristup ispitivanju temelji se na logičkim i analitičkim metodama kako bi se osumnjičenika potaknulo da više iznosi o događajima ili situacijama koje su relevantne za istragu.¹⁷⁴ Ovaj stil ispitivanja izbjegava uporabu nasilnih metoda ili manipulacije i, umjesto toga, naglašava pridržavanje pravnih standarda i etičkih normi. Istovremeno, razumni pristup omogućuje osumnjičeniku da se izrazi i iznese svoju stranu priče, što je ključno za poštenost i

¹⁶⁸ Ibidem

¹⁶⁹ Ibidem

¹⁷⁰ Ibidem, str. 220.

¹⁷¹ Ibidem

¹⁷² Ibidem

¹⁷³ Ibidem, str. 224-225.

¹⁷⁴ Ibidem

pravednost pravnog postupka. Važno je napomenuti da ovakav stil ispitivanja promiče suradnju između istražitelja i osumnjičenika te potiče transparentnost u razmjeni informacija. S obzirom na svoju temeljitu prirodu, razumni pristup može zahtijevati više vremena i resursa, ali često vodi do pouzdanijih i održivijih rezultata u kaznenim istragama.

U nastavku ovog rada, razmotrit ćemo prednosti i mane razumnog stila ispitivanja, kao i njegov utjecaj na pravni sustav i proces dokazivanja kaznenog djela, kako bismo bolje razumjeli njegovu ulogu.

Jedna od ključnih taktika unutar ovog pristupa je *Taktika bezuspješnosti otpora*.¹⁷⁵ Umjesto pritiska na osumnjičenike od samog početka, ispitivač se suzdržava od direktnog razotkrivanja njihovih laži.¹⁷⁶ Umjesto toga, postupak se temelji na sustavnom prikupljanju argumenata i dokaza.¹⁷⁷ Nakon što je prikupljena dovoljna količina informacija, lažne izjave se mogu postepeno osporavati točku po točku.¹⁷⁸ Ova postupnost ne samo da stvara osjećaj argumentirane neizbježnosti, već također omogućuje osumnjičenicima da sagledaju nedostatak temelja za daljnje opiranje te da naposljetku preispitaju svoj stav.¹⁷⁹ Nadalje, strategija koju je već spomenuti Zvonimir Roso često običavao koristiti pri ispitivanju logičkih tipova ličnosti, a koja je usmjerena prema otkrivanju osoba povezanih s kaznenim djelom, jest *Taktika spiska imena*.¹⁸⁰ Zadatak kojeg ispitivač daje ispitaniku je vrlo jednostavan, naime pred osumnjičenika se stavlja zahtjev da sastavi popis svojih najbližih prijatelja i poznanika, rangirajući ih prema njihovoj bliskosti.¹⁸¹ Ovakav zahtjev u osumnjičeniku generira frustraciju i dezorijentaciju zbog nemogućnosti dolaska do saznanja na koji način se ispitivač može okoristiti informacijama sa tog spiska.¹⁸² Naime, često će osumnjičenik izbjegavati navođenje imena osoba koje su direktno involvirane u kazneno djelo, pokušavajući tako zaštititi svoj krug poznanika.¹⁸³ Analiza ovog popisa može pružiti vrijedne naznake o potencijalnim suradnicima ili svjedocima. Praksa je pokazala da je istragu potrebno usmjeriti na one osobe koje

¹⁷⁵ Ibidem, str. 225.

¹⁷⁶ Ibidem

¹⁷⁷ Ibidem

¹⁷⁸ Ibidem

¹⁷⁹ Ibidem

¹⁸⁰ Ibidem, str. 225-226.

¹⁸¹ Ibidem

¹⁸² Ibidem

¹⁸³ Ibidem

osumnjičenik navede pri kraju popisa i na one koje uopće ne uključi na popis, a zna se da su na neki način povezane sa njime.¹⁸⁴

Osim navedenih, značajna je i *Taktika laskanja i pozivanja na ponos* koja je usmjerena prema iskorištavanju kriminalčeve želje za očuvanjem dobre reputacije u kriminalnom miljeu.¹⁸⁵ Ispitivač može apeliranjem na njihovu inteligenciju, "stručnost" ili ugled ublažiti otpor te potaknuti iskreniji i otvoreniji razgovor.¹⁸⁶ Naglašavanje njihovog položaja unutar kriminalnog svijeta može dovesti do potrebe za zaštitom svog statusa.¹⁸⁷ Često će ispitanici, prema kojima se ova taktika uspješno primjeni, prozvati one sudionike koje smatraju manje sposobnima i nedostojnima ugleda u kriminalnom svijetu te na taj način pružiti nove korisne informacije.¹⁸⁸ Nadalje, vrlo korisnom pokazala se i *Taktika prostorne i vremenske orijentacije*. Ona se temelji na analizi osumnjičeničkih izjava o njegovom kretanju i aktivnostima prije, za vrijeme i nakon počinjenja kaznenog djela.¹⁸⁹ Osobito se pritom proučavaju detalji oko vremena izvršenja djela jer osumnjičenici često pokazuju "oseku" u izjavama vezanim uz vrijeme počinjenja kaznenog djela što može ukazati na pokušaj manipuliranja informacijama, iako ne treba isključiti mogućnost da osoba pod utjecajem stresa zbog samog ispitivanja i okruženja u kojem se nalazi otežano iskazuje.¹⁹⁰

Nimalo manje važna ili prikladna jest *Taktika sudionika jedan protiv drugoga*, međutim ona se uvijek ostavlja kao posljednja opcija za slučaj da niti jedna druga taktika ne urodi plodom.¹⁹¹ Osumnjičeniku se daje nagovještaj da su neki članovi njegove skupine već opsežno iskazivali ili dali priznanje i time razotkrili pravu istinu.¹⁹² Na taj način se potiče sumnja i ostavlja prostor za osumnjičeničku otvorenost.¹⁹³ Istovremeno je iznimno važno izbjeći eksplicitno navođenje imena onih koji su već priznali kako bi se izbjeglo narušavanje integriteta istrage, a izričito navođenje je zabranjeno i zbog toga što je ispitivaču dozvoljeno namjerno manipuliranje informacijama i stvaranje dojma da je jedan od sudionika dao svoje priznanje iako to nije istina, ali je dopušteno stvoriti takav dojam i na taj način ispitanika potaknuti na iskazivanje.¹⁹⁴

¹⁸⁴ Ibidem

¹⁸⁵ Ibidem, str. 226.

¹⁸⁶ Ibidem

¹⁸⁷ Ibidem

¹⁸⁸ Ibidem

¹⁸⁹ Ibidem, str. 226-227.

¹⁹⁰ Ibidem

¹⁹¹ Ibidem, str. 227.

¹⁹² Ibidem

¹⁹³ Ibidem

¹⁹⁴ Ibidem

Ono što se jednako odnosi na sve spomenute taktike, odnosno ono što je generalno važno za vođenje ispitivanja jest način predočavanja dokaza.¹⁹⁵ Tri su ključne metode argumentiranja, a prva podrazumijeva predočavanje svih dokaza odjednom, stvarajući time snažan psihološki pritisak na osumnjičenika.¹⁹⁶ Druga metoda podrazumijeva postupno predočavanje dokaza, počevši od slabijih prema jačim, a treća podrazumijeva detaljno vođenje razgovora, uz odmjereno predočavanje dokaza u ključnim trenucima.¹⁹⁷ Na ispitivaču je odluka koju će metodu argumentiranja primijeniti, a to zahtijeva iznimnu stručnost, iskustvo i znanje, kako u polju kriminalistike, tako i u polju psihologije. U zaključku, razumni odnosno logički stil ispitivanja predstavlja jedan sofisticirani pristup u ispitivanju kriminalaca kroz brojne mogućnosti kombiniranja spomenutih taktika i prilagođeno argumentiranje koje dodatno povećava efikasnost ovog pristupa.

5.3. Usporedni prikaz emotivnog i razumskog stila ispitivanja

U kontekstu pravnog sustava, način ispitivanja osumnjičenika, bilo emocionalni ili racionalni, nosi sa sobom specifične prednosti i mane koje imaju značajan utjecaj na proces dokazivanja kaznenih djela i cjelokupni tijek kaznenog postupka.

Emocionalni pristup ispitivanju, koji je usmjeren na uspostavljanje emocionalne povezanosti između ispitivača i ispitanika, može biti od velike koristi u stvaranju povjerenja i otvorenosti. Ovaj pristup često olakšava dobivanje ključnih informacija koje bi ispitanik inače mogao zadržati za sebe, čime se potencijalno ubrzava razrješavanje slučaja. No, nužno je imati na umu da emocionalni pristup nosi rizik od emocionalne manipulacije i potencijalnog zloupotrebljavanja situacije kako bi se postigle željene izjave ili priznanja. Dodatno, subjektivnost emocija može kompromitirati objektivnost interpretacije informacija, što bi moglo dovesti do netočnih ili iskrivljenih izjava.

S druge strane, racionalni pristup ispitivanju, koji se temelji na analizi činjenica i logičkom zaključivanju, omogućuje dobivanje preciznih i strukturiranih informacije koje su utemeljene na objektivnim dokazima. Ovaj pristup minimizira rizik od emocionalne manipulacije te omogućava ispitivačima da se usmjere na suštinske činjenice. Međutim, važno je uočiti i da racionalni pristup može previdjeti razumijevanje emocionalnih aspekata situacije te zanemariti dublje motive i kontekst situacije za ispitanika. Fokusiranje isključivo na logiku može također

¹⁹⁵ Ibidem, str. 227-230.

¹⁹⁶ Ibidem

¹⁹⁷ Ibidem

ograničiti sposobnost razumijevanja dubokih psiholoških čimbenika koji utječu na ponašanje osoba.

U svjetlu gore navedenog, utjecaj jednog ili drugog pristupa na dokazivanje kaznenih djela i proces kaznenog postupka je izuzetno značajan. Emocionalni pristup može motivirati ispitanika na priznanje ili suradnju, ali istodobno nosi rizik od iskrivljavanja izjava zbog manipulacije emocijama. S druge strane, racionalni pristup osigurava temeljitiju analizu činjenica, ali može propustiti ključne informacije o motivima i namjerama. Izbalansirani pristup koji kombinira obje dimenzije, prilagođen konkretnim okolnostima, može pružiti cjelovit pristup ispitivanju unutar pravnog okvira, podupirući vrednote pravde, istine i poštivanja ljudskih prava.

5.4. Suvremeni psihološki alati razjašnjavanja kaznenih djela

Može se reći da ispitivanje osoba odnosno građana u neformalnom dijelu postupka predstavlja izvor saznanja o činjenicama relevantnim za istragu, a da je ispitivanje osumnjičene osobe dokazna radnja formalnog dijela postupka.¹⁹⁸ U svakom slučaju ispitivanje dobiva na vrijednosti ako se provodi na način da ispitivanje provodi ispitivač koji poznaje postulate kriminalističke psihologije i kojeg krasi odgovarajuće vještine i iskustvo te barata mnogobrojnim tehnikama ispitivanja.¹⁹⁹ Važno je da se prije započinjanja ispitivanja osoba ispitivača najprije upozna sa ličnošću konkretnog ispitanika, a da potom iskoristi vlastite sposobnosti u uspostavi odnosa povjerenja sa ispitivanom osobom.²⁰⁰ Uvid u podatke o ličnosti osumnjičene osobe ispitivaču daju mogućnost pravilnog odabira strategije ispitivanja, ali i lakšu mogućnost pravilnog prosuđivanja danog iskaza ispitanika.²⁰¹ Osim toga podatci o psihi osumnjičenika pogoduju utvrđivanju motiva počinjenja kaznenog djela te omogućuju shvaćanje geneze samog djela i razjašnjavaju postojeće okolnosti u svezi sa kaznenim djelom, primjerice postojanje ili nepostojanje odnosa između žrtve i počinitelja.²⁰²

Dakle, da bi kriminalisti pravilno objasnili počinjeno djelo u toku kriminalističkog istraživanja, najprije moraju utvrditi i protumačiti niz činjenica u vezi s ličnošću počinioca djela. O taktici ispitivanja koja će se u konkretnom slučaju primijeniti ne razmišlja se sve dok se ne utvrdi potonje.²⁰³ Ono što je sigurno jest da je pri provođenju ispitivanja potrebno izbjegavati konflikte

¹⁹⁸ Duraković, Simović: Ispitivanje osumnjičenog kroz naučna istraživanja i praksu. Trinaesta Međunarodna naučno - stručna konferencija, Doboj, 2022., str. 358.

¹⁹⁹ Ibidem

²⁰⁰ Ibidem, str. 359.

²⁰¹ Ibidem

²⁰² Ibidem

²⁰³ Ibidem

i sukobe sa ispitanikom te ujedno i izbjegavati korištenje teških izraza koji u ispitaniku mogu izazvati strah i otpor prema suradnji.²⁰⁴ Ako ispitanik laže treba ga pustiti da laže, a ne mu prerano predbacivati ili ga ispravljati jer takav postupak može dovesti do poricanja ili uskraćivanja iskazivanja.²⁰⁵ Obzirom da se pri ispitivanju teži uspostavljanju odnosa povjerenja između ispitivača i ispitanika, ispitivanje je poželjno voditi na jedan neutralan način – postavljajući jasna, ali naoko indiferentna pitanja.²⁰⁶

Imajući sve navedeno na umu, možemo zaključiti da je ispitivanju potrebno pristupiti tek onda kada se ispitivač dovoljno dobro upozna sa predmetom. Imajući u vidu elemente psihičke prirode, važno je već i prije započinjanja ispitivanja ocijeniti psihološku ličnost ispitanika pošto je ona izuzetno korisna pri razlučivanju potrebe za primjenom „tvrdog“ ili „mekog“ stila ispitivanja.²⁰⁷ Osim toga od velike je važnosti i upoznavanje sa svojstvenim fizičkim i duševnim manifestacijama koje je moguće koristiti kao alat procjene (ne)istinitosti iskazivanja.²⁰⁸ Dakle simptomatska slika je izrazito važna i zbog toga je za vrijeme razgovora potrebno konstantno promatrati ispitanika radi pravovremenog uočavanja vanjskih manifestacija koje iskusnom ispitivaču mogu dati odgovor na pitanje zašto se ispitanik tako ponaša.²⁰⁹

5.4.1. Prikladne taktike kao ključ uspješnog otkrivanja informacija

Već spomenuta važnost određivanja redoslijeda predočavanja dokaza osumnjičenoj osobi ovisi o količini i kvaliteti dostupnih dokaza. U situacijama u kojima su dokazi nejasni ili nedostaju potrebno je primijeniti jedan od instrumenata metode pipanja – transfer odgovornosti ili osjećaja časti ili krivice i sl., ali je pritom potrebno paziti na etičke i pravne aspekte primjene ovih taktika.²¹⁰ Osim navedenih taktika o kojima govori i Roso, u kriminologiji su poznate i taktike poput hipotetičke priče, upotrebe trećih lica, potpisivanja lažnog iskaza i hladne jeze.²¹¹

Taktika hipotetičke priče provodi se stvaranjem izmišljene priče o zločinu koja je slična stvarnom događaju, ali se razlikuje u nekim sitnim detaljima.²¹² Bitno je da su te razlike dovoljno male da ne izazovu sumnju, ali dovoljno značajne da se primijeti ako osumnjičeni već

²⁰⁴ Ibidem

²⁰⁵ Ibidem

²⁰⁶ Ibidem

²⁰⁷ Ibidem, str. 360.

²⁰⁸ Ibidem

²⁰⁹ Ibidem

²¹⁰ Duraković, Simović: Ispitivanje osumnjičenog kroz naučna istraživanja i praksu.

Trinaesta Međunarodna naučno - stručna konferencija, Doboj, 2022., str. 362.

²¹¹ Ibidem, str. 363.

²¹² Ibidem

zna detalje pravog zločina.²¹³ Prilikom iznošenja izmišljene priče osumnjičeniku koristi se tehničko sredstvo za snimanje radi mogućeg uspoređivanja kasnije dobivenih odgovora. Nakon nekog vremena, osumnjičenika se ponovno ispituje, ovaj put bez prisustva snimka, i traži se da ponovi priču u detaljima.²¹⁴ Cilj je dobiti njegove odgovore u verbalnom obliku, a potom snimljeni tekst i verbalne odgovore osumnjičenika usporediti.²¹⁵ Ako osumnjičeni počne ponavljati detalje koji su bili u izmišljenoj priči, to može ukazivati na to da je bio uključen ili upućen u stvarni zločin.²¹⁶ Osim toga ova taktika omogućuju analizu i uočavanje potencijalnog izbjegavanja određenih detalja ili nejasnoće u odgovorima, što može ukazivati na to da osumnjičeni pokušava izbjeći otkrivanje stvarnih informacija koje nisu dio izmišljene priče.²¹⁷

Nadalje u istrazi se isto tako često koristi *taktika upotrebe trećih lica* sa ciljem utjecanja na ispitanika da otkrije istinu ili pruži relevantne informacije. Ova taktika fokusirana je na korištenje lica bliskih ispitaniku, poput rodbine radi postizanja određenog efekta.²¹⁸ Korištenje članova porodice ili bliskih prijatelja kao posrednika može stvoriti emocionalnu vezu između ispitanika i osobe koja ga ispituje i ta veza može biti korisna jer ljudi često imaju jači emotivni odnos sa svojom rodbinom.²¹⁹ Obavješćavanje ispitanika da su članovi obitelji uključeni u proces može u njemu stvoriti pritisak i navesti ga da bude iskren.²²⁰ Upravo osjećaj odgovornosti prema obitelji može motivirati ispitanika na iznošenje istine kako bi svoje najbliže zaštitio od mogućih posljedica, ali i od mogućih neprijatnosti ili srama koji bi ih mogao zadesiti.²²¹

U pojedinim slučajevima koristi se *taktika potpisivanja lažnog iskaza* kako bi se od ispitanika dobila formalna potvrda koja može imati pravne posljedice.²²² Ona funkcionira tako da se ispitaniku pruža pripremljeni iskaz koji sadrži lažne ili netočne informacije o događajima ili situaciji koja je pod istragom te mu se taj lažni iskaz daje na potpis.²²³ Potpisivanjem dokumenta, ispitanik formalno potvrđuje sadržaj iskaza kao točan i vjerodostojan što kod njega

²¹³ Ibidem

²¹⁴ Ibidem

²¹⁵ Ibidem

²¹⁶ Ibidem

²¹⁷ Ibidem

²¹⁸ Ibidem

²¹⁹ Ibidem

²²⁰ Ibidem

²²¹ Ibidem

²²² Ibidem

²²³ Ibidem

stvara iluziju da je on dao istinite informacije i da je riječ o pouzdanom iskazu.²²⁴ Nakon potpisivanja se ispitaniku na čitanje daje zapisnik. Ovaj korak mu daje mogućnost da tekst pregleda i primijeti eventualne greške, netočnosti ili propuste u informacijama koje je prethodno potpisao te da ih ispravi.²²⁵ Navedena faza kod ispitanika može stvoriti privid transparentnosti i suradnje, ali može biti i taktika kojom mu se pruža lažni osjećaj kontrole nad situacijom.²²⁶ Nakon što ispitanik ispravi ili doda informacije, istražitelji su dužni pažljivo ispitati konačan iskaz radi identifikacije prisutnih lažnih elemenata, a otkrivene kontradikcije i nedosljednosti će ukazati na lažan iskaz.²²⁷

Nadalje, *taktika hladne jeze* je psihološka tehnika koja se koristi sa ciljem izazivanja emocionalne reakcije ispitanika stvaranjem atmosfere koja potencijalno potiče iskrenost i otkriva reakcije koje sugeriraju na poznavanje relevantnih detalja događaja.²²⁸ Važno je napomenuti da, iako u nekim situacijama može biti korisna, mora se primjenjivati pažljivo.²²⁹ Ova taktika funkcionira tako da se ispitanik namjerno vodi na mjesto na kojem se kazneno djelo dogodilo, stvarajući na taj način autentičnu atmosferu povezanu s počinjenim kriminalnim činom.²³⁰ Organ koji provodi rekonstrukciju događaja izvršava sve korake ili scene iz počinjenog djela u potpunoj tišini, a ta tišina ima bitnu ulogu jer stvara napetost i ispitaniku omogućava fokusiranje na detalje situacije.²³¹ „Slučajno" postavljanje ovlaštenog službenog lica na ključno mjesto, poput mjesta gdje je ležalo mrtvo tijelo, ima za cilj izazvati emocionalni odgovor kod ispitanika.²³² Ponašanje ispitanika, poput prekoračenja, preskakanja mjesta ili drugih znakova prepoznavanja, isto tako može ukazati na to da je ispitaniku mjesto događaja poznato ili da posjeduje neke informacije o kriminalnom događaju.²³³

6. OBAVIJESNI RAZGOVORI S GRAĐANIMA I ISPITIVANJE OSUMNJIČENIKA

Zakon o kaznenom postupku (ZKP) sadrži ključne odredbe koje reguliraju postupak prikupljanja informacija i ispitivanja osoba u kontekstu kaznenog postupka. Ove odredbe imaju važan utjecaj na prava osumnjičenika i optuženika u kaznenim postupcima u mnogim pravnim

²²⁴ Ibidem

²²⁵ Ibidem

²²⁶ Ibidem

²²⁷ Ibidem

²²⁸ Ibidem

²²⁹ Ibidem

²³⁰ Ibidem

²³¹ Ibidem

²³² Ibidem

²³³ Ibidem

sustavima. Jedna od ključnih promjena u zakonu je usklađivanje s odredbama europskih direktiva, što dovodi do jasnih i preciznih pravila za postupak prikupljanja informacija od građana i ispitivanje osumnjičenika.²³⁴ Prema članku 208. ZKP-a, policija ima ovlasti prikupljati informacije od građana, ali se moraju pridržavati određenih pravila.²³⁵ No, ključna promjena, usklađena s direktivama, jest obveza policije da, ako se tijekom prikupljanja informacija pojave osnove sumnje da je osoba počinila kazneno djelo ili sudjelovala u njegovom počinjenju, prekine prikupljanje informacija od te osobe što znači da se od tog trenutka ta osoba počinje smatrati osumnjičenikom, a taj status dolazi sa dodatnim pravima i zaštitom.²³⁶

6.1. Prikupljanje obavijesti od građana u usporedbi sa ispitivanjem osumnjičenika

Dopune Zakona o kaznenom postupku (u daljnjem tekstu: ZKP) koje se odnose na ovu temu provode se usklađivanjem s navedenim direktivama, a rezultirale su stvaranjem dvije odvojene cjeline: s jedne strane stoji prikupljanje obavijesti od građana, a s druge ispitivanje osumnjičenika.

Kada policijski službenici obavljaju istragu u vezi s kaznenim djelima, oni pristupaju prikupljanju informacija i svjedočanstava od različitih osoba sa ciljem razjašnjavanja okolnosti konkretno počinjenog kaznenog djela, identifikacije počinitelja i prikupljanja dokaze.²³⁷ Ova faza istražnog postupka u pravilu je utemeljena na postojanju tek osnova sumnje, što znači da postoji neki razlog za vjerovanje da je kazneno djelo počinjeno, ali to uvjerenje još uvijek nije dovoljno čvrsto.²³⁸ Prilikom prikupljanja informacija od građana, policijski službenici obavljaju izvidne radnje kako bi od građana prikupili obavijesti koje bi mogle biti od pomoći u istrazi.²³⁹ Prikupljanje obavijesti je regulirano odredbama Zakona o policijskim poslovima i ovlastima te Pravilnikom o načinu postupanja policijskih službenika.

Zakon o kaznenom postupku ne propisuje specifičan oblik prikupljanja obavijesti, već se primjenjuju opća pravila koja osiguravaju zakonitost postupka i dopuštaju korištenje rezultata prikupljanja obavijesti u postupku.²⁴⁰ Ono obično uključuje ispitivanje osoba za koje se vjeruje

²³⁴ Burić, Zoran; Karas, Željko, Prilog raspravi o dvojbama vezanim za novu definiciju osumnjičenika i radnju njegova ispitivanja, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Vol. 24, br. 2, 2017, str.444.-445.

²³⁵ Ibidem

²³⁶ Ibidem

²³⁷ Gluščić, S., Veić, P., Komentar Zakona o policijskim poslovima i ovlastima, MUP RH, Zagreb, 2015, str. 84-86.

²³⁸ Ibidem

²³⁹ Ibidem

²⁴⁰ Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, Narodne novine br. 76/09, 92/14.

da imaju relevantne informacije o kaznenom djelu.²⁴¹ Odluka o tome tko će biti ispitivan temelji se na različitim čimbenicima kao što su odnos prema žrtvi, veza s mjestom događaja, kriminalistički indiciji te procjena da osoba posjeduje korisne informacije.²⁴² Važno je napomenuti da nezakoniti način prikupljanja obavijesti strogo zabranjuju članci 10. ZKP-a i drugi odgovarajući članci Kaznenog zakona, koji kriminaliziraju iznuđivanje iskaza i mučenje te drugo okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje tijekom prikupljanja obavijesti.²⁴³

Ključna novina, koja je u ZKP uvedena radi usklađivanja zakona s navedenom Direktivom, nalazi se u odredbi članka 208., stavka 5. koji obvezuje policiju da, ako se tijekom prikupljanja informacija pojave razlozi sumnje da je osoba počinila kazneno djelo ili sudjelovala u njegovom počinjenju, prekine prikupljanje informacija od te osobe kao od građanina.²⁴⁴ Nakon tog trenutka policija, dakle, više nema ovlast prikupljati informacije od te osobe na neformalan način kao od običnog građanina, već se od tog trenutka ta osoba smije nastaviti ispitivati isključivo u svojstvu osumnjičenika, a osumnjičenik je, prema članku 202., stavka 2., točke 1., osoba u odnosu na koju postoji osnovana sumnja da je počinila kazneno djelo i protiv koje policija ili državno odvjetništvo poduzimaju radnje radi razjašnjenja te sumnje.²⁴⁵ Vrlo je važno znati razlikovati te dvije glavne situacije:²⁴⁶

- U slučaju u kojemu osoba nije osumnjičena policijski službenici su ovlaštene provoditi razgovor sa njome kao sa običnim građaninom radi saznavanja mogućih informacija koje ta osoba može, ali i ne mora imati o počinjenom kaznenom djelu, o počinitelju ili radi saznavanja drugih relevantnih činjenica.²⁴⁷ Ta faza naziva se izvidnom radnjom prikupljanja obavijesti od građana.²⁴⁸

- Kada osoba pak stekne status osumnjičenika, odnosno kada se tijekom provođenja obavijesnog razgovora pojavi osnovana sumnja prema osobi da je ona počinila sporno kazneno djelo, ona se od tog trenutka prestaje tretirati kao građanin i počinje se tretirati kao

²⁴¹ Ibidem

²⁴² Gluščić, S., Veić, P., Komentar Zakona o policijskim poslovima i ovlastima, MUP RH, Zagreb, 2015, str.84-86.

²⁴³ Tomašević, G., Krapac, D., Gluščić, S., Kazneno procesno pravo: udžbenik za visoke škole, Narodne novine, 2016, str. 228.

²⁴⁴ D. Klier, M. Kondor-Langer, S. Gluščić: Policijska i državnoodvjetnička praksa u ispitivanju... Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 25, broj 2/2018, str. 450.

²⁴⁵ Ibidem

²⁴⁶ Ratkaj, R. (2018) POLICIJSKI IZVIDI KAZNENIH DJELA S POSEBNIM OSVRTOM NA ISPITIVANJE OSUMNJIČENIKA DE LEGE FERENDA, PARAGRAF god. 2, br. 1/2018., str.210-211.

²⁴⁷ Ibidem

²⁴⁸ Ibidem

osumnjičenik.²⁴⁹ U takvim slučajevima, policijski službenici, da bi mogli nastaviti razgovor sa tom osobom, su dužni nastaviti ga uz poštivanje zakonom zajamčenih prava te osobe, uključujući njeno pravo na šutnju i pravo na branitelja.²⁵⁰ Ispitivanje osumnjičenika, koje je detaljno regulirano Zakonom o kaznenom postupku, provodi se u formalnom okviru u kojem se postavljena pitanja i dani iskazi osobe osumnjičene za kazneno djelo dokumentiraju na strogo propisan način.²⁵¹

Važno je za kraj još jednom istaknuti važnost ove razlike u postupanju koja ima veliki pravni značaj. Osumnjičenicima se dakle jamče određena prava i pruža im se pravna zaštita istih prava sa ciljem osiguravanja poštivanja tih prava tijekom cijelog formalnog postupka.²⁵² Ispravno postupanje u odnosu na osumnjičene, uključujući poštivanje njihovih prava, osigurava da se prikupljeni dokazi mogu koristiti u kaznenom postupku.²⁵³ Osim toga, to također pomaže u očuvanju integriteta istražnih postupaka i osigurava poštivanje pravne procedure.²⁵⁴

6.1.1. Uloga informativnog razgovora u prepoznavanju osumnjičenika

Informativni razgovor, kao radnja koja se provodi u neformalnom dijelu postupka, za svrhu ima prikupljanje što je moguće šireg spektra informacija o spornom događaju, a sa ciljem potvrde ili eliminacije već postojećih indicija koji postoje u odnose na ispitivanu, osumnjičenu osobu.²⁵⁵ To informativno ispitivanje osumnjičenih osoba glasi za jednu od najsloženijih radnji u cijeloj kriminalističkoj obradi zbog toga što u tom cijelom postupku važnu ulogu ima znanje o psihološkim procesima koji se u ispitivanoj osobi događaju za vrijeme provođenje te radnje.²⁵⁶ Upravo je priznanje počinjenog kaznenog djela najmanje istražena pojava koja jednako u psihološkom, kao i pravnom smislu predstavlja jednu veoma nesigurnu kategoriju i stoga ona nikako ne može biti jedini temelj za donošenje procesne odluke.²⁵⁷ Dapače, ono može biti vrlo koristan faktor na osnovu kojeg je moguće formirati druge materijalne dokaze.²⁵⁸

Obzirom da takav razgovor nije moguće obaviti prisilno, jednom kada osoba pristane na davanje izjave, ovlašteni ispitivač uzimanju izjave mora pristupiti na zakonom/propisom

²⁴⁹ Ibidem

²⁵⁰ Ibidem

²⁵¹ Ibidem

²⁵² Ibidem, str.211.-212.

²⁵³ Ibidem

²⁵⁴ Ibidem, str.212.

²⁵⁵ Korajlić, Selimić: Kriminalistička taktika. Visoka škola „CEPS – Centar za poslovne studije“, 2015., str. 236.

²⁵⁶ Ibidem

²⁵⁷ Ibidem

²⁵⁸ Ibidem

propisan način i pritom je dužan u punoj mjeri poštivati ličnost ispitivane osobe.²⁵⁹ Upotreba sile, prijetnje, prijevara, opojna sredstva i druga sredstva koja bi mogla utjecati na slobodu odlučivanja i izražavanja volje prilikom davanja izjave ili priznanje su zabranjena, kako u formalnom, tako i u ovom neformalnom dijelu postupka.²⁶⁰ U ovom dijelu postupka još nitko nema status osumnjičenika i razgovori se na jednak način provode sa većim brojem osoba na koje indiciji upućuju kao na potencijalne osumnjičenika.²⁶¹ Upravo se kroz takav razgovor provodi proces eliminacije nevinih osoba iz kruga potencijalnih osumnjičenika i prikupljaju se obavijesti koje u kasnijem dijelu postupka mogu služiti kao izvor dokaza, ukoliko se u odnosu na neku osobu pojavi dovoljno vjerojatna razina sumnje te ona postane osumnjičena.²⁶²

Da bi ispitivanje osumnjičenog moglo imati dokaznu snagu potrebno je uspostaviti dobru komunikaciju i primijeniti odgovarajući pristup ispitivanju, a to ovisi o tipu ličnosti ispitivane osobe.²⁶³ Pritom je najvažnije da se ispitivač dobro upozna sa cijelim slučajem i da razgovoru pristupi objektivno, pritom se pridržavajući potrebnih taktičkih načela razgovora, ali i da u komunikaciji uvaži i subjektivne činjenice koje se tijekom razgovora mogu pojaviti.²⁶⁴

Osnovni motiv provođenja takvog ispitivanja je dobivanje priznanja, a iskusni kriminalist bi relativno lako trebao moći procijeniti je li u konkretnom slučaju dobivanje priznanja više ili manje izgledno i na temelju te procjene primijeniti jednu od brojnih psiholoških taktika o kojima je prvi govorio Roso, a čiju suvremenu primjenu potvrđuje Korajlić.²⁶⁵ Nedozvoljene metode ispitivanja koje u sebi sadrže silu, prijetnju, obmanu ili koje drugo zabranjeno sredstvo svoj izvor imaju u nepravilnom shvaćanju dokazne snage priznanja i upravo je zbog toga jedna od najvažnijih pretpostavki educiranost u primjeni odnosnih taktika i sposobnost njihovog prilagođavanja individualnim situacijama koje se u praksi mogu javiti.²⁶⁶ Jedna od najvažnijih taktika svakako jest taktika predočavanja dokaza prilikom ispitivanja osumnjičenika, a ovisno o tome kojem tipu ličnost osumnjičenik pripada, dokazi se mogu predočiti ili na način da se svi predoče odjednom, ili na način da se predočavaju od slabijih prema jačima, ili na način da se predočavaju korak po korak – u onom trenutku koji je najpogodniji.²⁶⁷

²⁵⁹ Ibidem, str. 237.

²⁶⁰ Ibidem

²⁶¹ Ibidem

²⁶² Ibidem

²⁶³ Ibidem, str. 238.

²⁶⁴ Ibidem, str. 238.

²⁶⁵ Ibidem

²⁶⁶ Ibidem

²⁶⁷ Ibidem, str. 239.

6.2. Neke karakteristike ispitivanja osumnjičenih osoba

Kada se analizira povijest izvida kaznenih djela, do izražaja dolaze tri ključne karakteristike. Prva karakteristika odnosi se na ovlast policije da ispituje osumnjičenike putem prikupljanja obavijesti od građana.²⁶⁸ U tom kontekstu, osumnjičenik nije imao nikakva posebna prava i bio je tretiran kao bilo koji drugi građanin.²⁶⁹ Druga karakteristika se odnosi na činjenicu da informacije prikupljene od strane policije nisu mogle služiti kao dokazi u kaznenom postupku.²⁷⁰ Umjesto toga, te informacije su se koristile kao temelj za sastavljanje kaznene prijave.²⁷¹ Treća karakteristika je da policija uopće nije imala ovlast ispitivati uhićenike.²⁷² Prema zakonima tog vremena, ispitivanje uhićenika bilo je rezervirano za kasniji stadij policijske istrage.

Osim toga, treba napomenuti da je postojao sustav dvostrukog kolosijeka, gdje su postojale dvije različite vrste izvida: neuređena izvidna radnja i strogo regulirana dokazna radnja.²⁷³ Kasnije promjene u zakonodavstvu zadržale su tu strukturu, s policijskim obavijesnim razgovorima koji su se provodili s građanima, uključujući osumnjičenike, bez pridavanja značaja dokazima.²⁷⁴ Ipak, postojala je iznimka koja je dopuštala policijski zapisnik o ispitivanju osumnjičenika uz prisutnost branitelja kao valjan dokaz u kaznenom postupku.²⁷⁵

Uvođenjem Zakona o kaznenom postupku (ZKP-a) iz 2008. godine, donesene su značajne promjene u postupku ispitivanja osumnjičenika.²⁷⁶ Unatoč tim promjenama, obavijesni razgovor, koji provodi policija, ostao je prisutan, ali i dalje kao neformalna radnja i bez dokazne snage.²⁷⁷ U tom razdoblju, policija nije bila obvezna poučiti osumnjičenika o njegovom pravu na branitelja, osim ako je osoba bila uhićena.²⁷⁸ U takvim slučajevima, formalno ispitivanje

²⁶⁸ Burić, Zoran; Karas, Željko, Prilog raspravi o dvojznanosti vezanim uz novu definiciju osumnjičenika i radnju njegova ispitivanja, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Vol. 24, br. 2, 2017., str. 448.

²⁶⁹ Ibidem

²⁷⁰ Ibidem

²⁷¹ Ibidem

²⁷² Ibidem

²⁷³ Karas, Željko, Kriminalistički značaj pribavljanja osumnjičeničkovih iskaza prije početka kaznenog postupka, Policijska i sigurnost, Vol. 24, br. 2, 2015., str. 112.

²⁷⁴ Ibidem

²⁷⁵ Ibidem

²⁷⁶ Ibidem

²⁷⁷ Ibidem

²⁷⁸ Ibidem

održavalo se pred državnim odvjetnikom, koji je osumnjičeniku omogućavao da ostvari postojeće pravo na branitelja.²⁷⁹

Međutim, uvođenjem Direktive Europske unije, točnije Direktive 2013/48/EU, došlo je do promjene u definiciji osumnjičenika u materijalnom smislu.²⁸⁰ To je prisililo zakonodavca da napusti mješovitu definiciju pojma osumnjičenika koja je bila sadržana u ZKP-u iz 2008. godine.²⁸¹ Novi ZKP iz 2017. godine sada definira osumnjičenika kao *"osobu u odnosu na koju postoje osnove sumnje da je počinila kazneno djelo i protiv koje policija ili državno odvjetništvo poduzimaju radnje radi razjašnjenja te sumnje"* i prema tome se osoba osumnjičenika više ne opisuje kroz mješovitu definiciju sadržanu u ranijem ZKP-u, a koja se primjenjivala na osobu protiv koje je podnesena kaznena prijava ili se provode izvidi ili je provedena hitna dokazna radnja.²⁸²

6.3. Policijsko ispitivanje osumnjičenika kao dokaz u kaznenom postupku

Prema Zakonu o kaznenom postupku iz 1997. godine, uvođenjem ispitivanja s dokaznom snagom za određene kategorije osumnjičenika otvoren je prostor za greške koje su mogle nastati zbog nepoštivanja procedura i nepažljivog rada policijskih službenika. Na primjer, postojala je mogućnost da policijski službenici ne bilježe točno kada je počeo informativni razgovor i koliko je trajao, da se ne evidentira trenutak dolaska branitelja u policijsku postaju, ili pak da se evidentira kako branitelj nije bio prisutan tijekom cijelog ispitivanja, već da je pristupio naknadno (ili čak nakon završetka ispitivanja) i samo potpisao zapisnik.²⁸³

Osim toga, bilo kakvo psihičko ili fizičko maltretiranje koje bi dovelo do davanja iskaza pod prisilom smatralo bi se nezakonitim i dovelo bi do nezakonitosti prikupljenih dokaza od strane policijskih službenika, a naravno da je postojala mogućnost da se dokaz prikupi upravo na takav način.²⁸⁴ Sve te potencijalne greške koje su se lako mogle potkrasti ukazivale su na potrebu detaljnijeg uređenja postupaka u radu s osumnjičenicima, što je napokon ostvareno izmjenama

²⁷⁹ Ibidem, str. 113.

²⁸⁰ Ibidem

²⁸¹ Ibidem

²⁸² Ibidem

²⁸³ Kaleb, Zorislav, Sudska praksa u svezi s policijskim postupanjem, Policija i sigurnost, Vol. 16, br.1–2, 2007., str. 90-95.

²⁸⁴ Ibidem

i dopunama Zakona o kaznenom postupku iz 2017. godine, u okviru članka 208.a.²⁸⁵ Prema tom članku, osumnjičenika se poziva u policijske prostorije, a samo ako je potrebno, može biti i prisilno doveden. Osumnjičeniku je danu pravo da odbije dati iskaz i u tom slučaju ga se više ne može pozvati ili prisilno dovesti zbog istog razloga.²⁸⁶

Važno je napomenuti da se ovdje radi o iskazu osumnjičenika koji ima dokaznu snagu i koji se može koristiti u kaznenom postupku.²⁸⁷ Stoga je ključno da se pritom osumnjičeniku pruže pouke o njegovim pravima, uključujući pravo na branitelja, pravo na tumačenje i prevođenje, pravo da nije dužan iskazivati niti odgovarati na pitanja te pravo da u svakom trenutku može napustiti policijske prostorije, osim ako je uhićen.²⁸⁸ Ove pouke osiguravaju da postupak ispitivanja osumnjičenika bude pošten i zakonit.²⁸⁹

Izuzetno važno je osigurati da tijekom provođenja ispitivanja osumnjičenika budu poštivane različite procedure i prava kako bi se izbjegle potencijalne nezakonitosti u prikupljanju dokaza.²⁹⁰ Zakon o kaznenom postupku (ZKP) postavlja jasne smjernice koje definiraju obvezne pouke koje se moraju pružiti osumnjičeniku kako bi se ispitivanje moglo smatrati zakonitim.²⁹¹ Prva ključna pouka je obavijest o tome za što se osumnjičenika tereti i o osnovama sumnje koje postoje u odnosu na njega.²⁹² Odsustvo ove obavijesti isto tako može dovesti do nezakonitosti dokaza koji bi bio izveden bez prethodnog davanje takve pouke.²⁹³ Druga važna pouka odnosi se na prava koja osumnjičenik ima, uključujući pravo na:

- branitelja.
- tumačenje i prevođenje.
- nepostojanje dužnosti iskazivanja niti odgovaranja na pitanja.
- pravo napuštanja policijskih prostorija, osim ako je uhićen.²⁹⁴

²⁸⁵ Ratkaj, R. (2018) POLICIJSKI IZVIDI KAZNENIH DJELA S POSEBNIM OSVRTOM NA ISPITIVANJE OSUMNJIČENIKA DE LEGE FERENDA, PARAGRAF god. 2, br. 1/2018.str.212.

²⁸⁶ Ibidem, str.213.

²⁸⁷ Ibidem

²⁸⁸ Ibidem

²⁸⁹ Ibidem

²⁹⁰ Ibidem

²⁹¹ Ibidem

²⁹² Ibidem

²⁹³ Ibidem

²⁹⁴ Ibidem

Odsustvo bilo koje od ovih pouka dovodi do klasificiranja izvedenih dokaza kao nezakonitih. Treći korak namijenjen je osiguravanju da je osumnjičenik primio i razumio pouke o svojim pravima.²⁹⁵ Policija mora najprije osumnjičenika pitati je li primio pisane pouke i uvjeriti se da ih je on zbilja razumio.²⁹⁶ Policija je dakle dužna provjeriti razumijevanje pouka od strane osumnjičenika i zatim sve provedene radnje zabilježiti u zapisniku.²⁹⁷

Četvrti i peti korak odnose se na pravo osumnjičenika na branitelja. Pravilno ostvarivanje ovog prava ključno je jer branitelj ima odgovornu ulogu, on je dužan brzo se informirati o svim relevantnim činjenicama o kojima se ispitivanje provodi i shodno tome pružiti potrebne savjete osumnjičeniku.²⁹⁸ Osumnjičenik ima pravo izjaviti da ne želi uzeti branitelja i u tom slučaju se ispitivanje smije provesti bez prisustva branitelja, ali prije nego što započne ispitivanje policija je dužna osumnjičenu osobu informirati o značenju tog prava i posljedicama odricanja od istoga.²⁹⁹ Ako pak osumnjičenik izabere branitelja, policiji je zabranjeno odmah započeti radnju ispitivanja te je dužna pričekati dolazak branitelja, što ne smije trajati duže od tri sata od trenutka kada je osumnjičenik izrazio želju za braniteljem.³⁰⁰ O osumnjičeničkovu pravu na branitelja će biti više riječi u poglavlju koje slijedi.

6.3.1. Pravo na branitelja

Izmjene Zakona o kaznenom postupku uvele su dodatne odredbe koje jasno propisuju prava osumnjičenika u vezi s braniteljem. Tako osumnjičenik ima pravo na slobodan, neometan i povjerljiv razgovor s braniteljem odmah nakon vlastitog izbora branitelja ili imenovanja branitelja, a prije bilo kakvog ispitivanja, i to u trajanju do trideset minuta.³⁰¹

U slučaju da osumnjičenik nema izabranog branitelja ili branitelj nije u mogućnosti doći na vrijeme, osumnjičeniku se mora biti omogućeno da uzme branitelja s liste dežurnih odvjetnika Hrvatske odvjetničke komore.³⁰² Ako unatoč tom pravu osumnjičenik izjavi da ne želi uzeti branitelja, policijski službenik je dužan upoznati osumnjičenu osobu, na jednostavan i razumljiv način, o značenju prava na branitelja i mogućim posljedicama odricanja od tog prava.³⁰³ U

²⁹⁵ Ibidem

²⁹⁶ Ibidem

²⁹⁷ Ibidem

²⁹⁸ Ibidem

²⁹⁹ Ibidem, str.214

³⁰⁰ Ibidem

³⁰¹ D. Klier, M. Kondor-Langer, S. Gluščić: Policijska i državnoodvjetnička praksa u ispitivanju... Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 25, broj 2/2018, str.451.

³⁰² Ibidem

³⁰³ Ibidem

konačnici, izraženo odricanje od prava na branitelja mora biti izričito, nedvosmisleno i dano u pisanom obliku.³⁰⁴

Uskraćivanje prava na branitelja dopušteno je samo u iznimnim situacijama, kao naprimjer kada postoji hitna potreba da se izbjegnu ozbiljne i teške posljedice za život, slobodu ili tjelesni integritet osobe ili kako bi se spriječilo skrivanje ili uništavanje dokaza, a odluku o uskraćivanju prava na branitelja donosi državni odvjetnik.³⁰⁵ U slučaju da je osumnjičena osoba uhićena, državni odvjetnik je ovlašten, ako to smatra potrebnim, naložiti policiji da odgodi obavještavanje branitelja i obitelji, odnosno drugih osoba za koje je osumnjičenik odredio da želi da budu obaviještene o njegovom oduzimanju slobode.³⁰⁶ Odgoda obavještavanja traje samo dok postoje navedeni opravdani razlozi i to najduže 12 sati od trenutka uhićenja.³⁰⁷ Osim toga, tijekom odgode obavještavanja, osumnjičenika se može ispitivati samo o okolnostima koje su dovele do odgode te obavještavanja.³⁰⁸

6.3.2. Snimanje ispitivanja osumnjičenika

Ispitivanje osumnjičenika obavezno se snima audio-vizualnim uređajem kako bi se osigurala pouzdanost osumnjičenikovih izjava i uklonili prigovori o pravilnosti postupanja. Snimka mora sadržavati sljedeće:

- Pouku osumnjičeniku o njegovim pravima sukladno stavku 3.
- Izjave osumnjičenika iz stavaka 3, 4 i 5.
- Upozorenje o snimanju ispitivanja i mogućnosti upotrebe snimljenog iskaza kao dokaza u postupku.
- Cjelokupni iskaz osumnjičenika, sva postavljena pitanja i sve njegove odgovore.³⁰⁹

Za svako ispitivanje osumnjičenika sastavlja se zapisnik sukladno članku 275. Zakona o kaznenom postupku. Zapisnik o ispitivanju osumnjičenika mora sadržavati sve iste informacije koje su navedene da ih mora sadržavati i sama snimka ispitivanja, a zapisnik još dodatno mora sadržavati i one podatke koji su propisani da ih moraju sadržavati svi zapisnici prema članku

³⁰⁴ Ibidem

³⁰⁵ Ibidem

³⁰⁶ Ibidem

³⁰⁷ Ibidem

³⁰⁸ Karas, op. cit. u bilj. 87, str. 45.

³⁰⁹ Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22), čl.87.

83. ZKP-a, a to uključuje naziv državnog tijela pred kojim se obavlja ispitivanje, mjesto održavanja ispitivanja, datum i vrijeme početka i završetka ispitivanja, te imena, prezimena i uloge svih prisutnih osoba. Zapisnik također sadrži podatke o snimanju, kako je propisano člankom 87. ZKP-a.³¹⁰

Važno je napomenuti da se snimka i zapisnik ispitivanja osumnjičenika mogu koristiti kao dokazi u kaznenom postupku.³¹¹ Zakon ne propisuje konkretan način postupanja sa samom snimkom, no članak 275. u svom stavku 6. daje informaciju o tome da se snimka ispitivanja okrivljenika izrađuje u tri primjerka: po jedan primjerak za suca istrage, državnog odvjetnika i samog okrivljenika.³¹²

U članku 208.a ZKP-a, koji se bavi ispitivanjem osumnjičenika, zakonodavac ne pruža konkretna pravila, već se, kako je navedeno, poziva na odredbe članaka 272. do 282. ZKP-a, koji se odnose na ispitivanje okrivljenika.³¹³ Analiza ovih članaka ističe dva ključna aspekta.

Prvo, članak 276. ZKP-a propisuje da se ispitivanje osumnjičenika mora provesti na način koji u potpunosti poštuje osumnjičeničeva prava.³¹⁴ Osumnjičenika se ispituje usmeno, a tijekom ispitivanja on može koristiti svoje zabilješke.³¹⁵ Važno je da se osumnjičeniku omogući da iznese sve relevantne informacije i činjenice koje se odnose na optužbu te da iznese sve što može služiti njegovoj obrani.³¹⁶ Nakon što završi sa izlaganjem, ako je potrebno, osumnjičeniku se postavljaju pitanja kako bi se izneseno razjasnilo i kako bi se uklonile eventualne nejasnoće.³¹⁷ Tijekom ovog dijela ispitivanja, osumnjičenik se ne smije dogovarati sa svojim braniteljem o načinu odgovaranja na pojedina pitanja, iako branitelj može osumnjičeniku predložiti da ne odgovara na određeno pitanje.³¹⁸ Na ovom mjestu je ponovno važno naglasiti da odnosni članak pritom zabranjuje upotrebu sile, prijetnje, obmane ili drugih sličnih metoda za dobivanje izjave ili priznanja od osumnjičenika.³¹⁹

³¹⁰ Ibidem, čl. 83.,87.,275.

³¹¹ Ibidem, čl.275.

³¹² Ratkaj, R. (2018) POLICIJSKI IZVIDI KAZNENIH DJELA S POSEBNIM OSVRTOM NA ISPITIVANJE OSUMNJIČENIKA DE LEGE FERENDA, PARAGRAF god. 2, br. 1/2018.,str.215

³¹³ Ibidem

³¹⁴ Ibidem

³¹⁵ Ibidem

³¹⁶ Ibidem

³¹⁷ Ibidem

³¹⁸ Ibidem

³¹⁹ Ibidem

Drugo, članak 277. ZKP-a propisuje da se pitanja osumnjičeniku moraju postavljati na jasan, razgovijetan i precizan način, tako da ih on može u potpunosti razumjeti.³²⁰ Ispitivač ne smije pretpostavljati da je osumnjičenik priznao nešto što nije, niti postavljati pitanja na način kojim je odgovor na pitanje sugeriran.³²¹ Osumnjičenika će se u konačnici pozvati da razjasni dane odgovore ako bi se njegovi kasniji iskazi razlikovali se od prethodno danih, a posebice ako bi opozovao prethodno dano priznanje.³²²

Unatoč tome što su ovi članci tehnički ispravni, ostaje pitanje zašto je zakonodavac odlučio uključiti ovih deset članaka, koji se primarno odnose na ispitivanje okrivljenika, u ispitivanje osumnjičenika. Naime spomenuti članci ponavljaju odredbe o pravu na primanje i razumijevanje pouke o pravima te pravu na branitelja, koje su već spomenute u prethodnim odredbama vezanim za članak 208.a ZKP-a.³²³

Do sada je naglašeno da svaka situacija u kojoj osumnjičenik nije obaviješten o optužbi protiv njega i pravima koja mu pripadaju rezultira nezakonitošću dokaza prikupljenih u daljnjem policijskom postupanju.³²⁴ Međutim, iznad tog početnog upoznavanja osumnjičenika s osnovama sumnje i pripadajućim mu temeljnim pravima, isti pravni standard potrebno je primjenjivati tijekom cijelog postupka.³²⁵ Prema članku 208.a, stavak 8. ZKP-a, svaki propust policijskih službenika u osiguravanju da je osumnjičenik primio i razumio pisanu pouku o pravima, koja uključuje pravo na odvjetnika i pravo na odricanje od toga prava, te shvatio značenje snimke i zapisnika o ispitivanju može dovesti do nezakonitosti dokaza.³²⁶

Nakon analize tih odredaba, lako je zaključiti da, iako je važno upozoriti osumnjičenika na sva njegova prava, sve se svodi na "tehnikalije". Greške u postupanju su uvijek moguće, ali teško je vjerovati da će se one često događati u ovoj fazi postupka, osim u nekim iznimnim slučajevima.³²⁷ S druge strane, situacija u kojoj bi policija pri prvom kontaktu s osumnjičenikom, na mjestu događaja ili prilikom dovođenja u policijsku postaju, slučajno saznala za neke informacije o počinjenju kaznenog djela postavlja pitanje vrijednosti takvih

³²⁰ Ibidem

³²¹ Ibidem

³²² Ibidem

³²³ Ratkaj, R. (2018) POLICIJSKI IZVIDI KAZNENIH DJELA S POSEBNIM OSVRTOM NA ISPITIVANJE OSUMNJIČENIKA DE LEGE FERENDA, PARAGRAF god. 2, br. 1/2018.str.215

³²⁴ Ibidem, str. 216.

³²⁵ Ibidem

³²⁶ Ibidem, str. 217.

³²⁷ Ibidem, str.216.

priznanja.³²⁸ Prof. dr. sc. Burić razlikuje te situacije od formalnog policijskog ispitivanja i stavlja ih u drugi kontekst.³²⁹ Prema njegovom tumačenju, izjave osumnjičenika u samoprijavi, spontane izjave, izjave dobivene u neformalnim razgovorima, izjave počinitelja tijekom samog kaznenog djela, izjave dane tijekom provođenja prikrivenih policijskih radnji i izjave tijekom obavljanja policijskih ovlasti ne mogu se smatrati ekvivalentnima formalnom policijskom ispitivanju u skladu s člankom 208.a ZKP-a/17.³³⁰

Osim toga, spomenut je zanimljiv slučaj iz literature u vezi s nezakonitošću dokaza tijekom ispitivanja osumnjičenika.³³¹ U tom slučaju, policijski službenici, koji su istraživali ubojstvo, nisu imali druge osumnjičenike osim počinitelja nasilnih kaznenih djela.³³² Tijekom prikupljanja informacija od građana u policijskim prostorijama, jedan od građana postaje sumnjiv, što dovodi do osnova za sumnju.³³³ Nakon konzultacija s nadređenima, policijski službenici nastavljaju s ispitivanjem bez provođenja formalnih procedura.³³⁴ Tijekom tog ispitivanja, pozvani građanin priznaje detalje o počinjenom kaznenom djelu, uključujući mjesto počinjenja, korišteno oružje, način na koji je sakrio dokaze i slično.³³⁵ S obzirom na novu odredbu članka 208.a ZKP-a, nijedan od tragova i predmeta prikupljenih tijekom tog ispitivanja ne bi se mogao koristiti kao dokaz u budućem kaznenom postupku.³³⁶ To ne znači nužno da će osumnjičenik biti oslobođen, ali će svakako biti teže prikupiti valjane dokaze na posredan način. Stoga je poštivanje tih procedura od kritičnog značaja za osiguranje prikupljanja kvalitetnih dokaza u svakom pojedinačnom slučaju.³³⁷

7. ZAKLJUČAK

U ovom radu istražena je kompleksnost ispitivanja osumnjičenika kroz prizmu pravnih i psiholoških aspekata. Globalna perspektiva na pravnu regulativu ove teme svjedoči o raznolikosti pristupa, no posebna pažnja posvećena je specifičnostima pristupa u Republici Hrvatskoj, uz kratku usporedbu s prethodnim sustavom iz razdoblja SFRJ.

³²⁸ Ibidem

³²⁹ Ibidem

³³⁰ Ibidem

³³¹ Ibidem

³³² Ibidem

³³³ Ibidem

³³⁴ Ibidem

³³⁵ Ibidem

³³⁶ Ibidem

³³⁷ Ibidem, str.217

Razvoj metoda ispitivanja kroz povijest otkriva dinamičnost pristupa, od akuzatornih do defenzivnih metoda, s raznim taktikama koje oblikuju pristup prikupljanju informacija od osumnjičenika. Ključno je prepoznati da oba pristupa, akuzatorni i defenzivni, imaju svoje prednosti i nedostatke u kontekstu ispitivanja osumnjičenika. Pitanje koje se nameće jest je li bolje koristiti akuzatorne ili defenzivne metode tijekom ispitivanja osumnjičenika? Odgovor na to pitanje nije jednostavan, budući da oba pristupa imaju svoje prednosti i nedostatke. Akuzatorne metode naglašavaju odlučnost u postavljanju pitanja i traženju priznanja, dok se defenzivne metode temelje na pravima osumnjičenika i osiguravaju poštivanja zakonskih okvira. Kombinacija ova dva pristupa, usmjerena prema postizanju pravde i istine, može biti optimalan izbor.

Ipak, ključan za osiguravanje vjerodostojnosti pravosudnog procesa u suvremeno doba postao je etički pristup ispitivanju. Osim što čuva prava osumnjičenika, etički pristup također pridonosi vjerodostojnosti informacija koje se prikupljaju tijekom ispitivanja, a važnost vjerodostojnosti informacija ne može se dovoljno naglasiti jer pridonosi stvaranju objektivne i istinite slike događaja, što u konačnici osigurava pravedno suđenje i donošenje pravilnih odluka. Održavanje visokih etičkih standarda u ispitivanju osumnjičenika ne samo da čuva integritet pravosudnog sustava, već i jača povjerenje građana u pravičnost pravnog procesa.

Nadalje, prikazana usporedba ispitivanja osumnjičenika i prikupljanja obavijesti od građana istaknula je nove izazove u balansiranju između zaštite individualnih sloboda i održavanja javnog reda. Razgraničenje između ispitivanja osumnjičenika i provođenja obavijesnih razgovora ključno je radi sprječavanja potencijalnih zloupotreba ovlasti i neopravdanog miješanja u privatnost građana. Ispitivanje osumnjičenika obično uključuje intenzivniji pritisak i formalne procedure, gdje osumnjičenik ima određena prava, uključujući pravo na šutnju i pravo na odvjetnika. S druge strane, obavijesni razgovori sa građanima obično imaju manje formalne i neinvazivne karakteristike, no i dalje je važno poštovati privatnost pojedinaca. Važnost razgraničenja ovih praksi ogleda se u očuvanju temeljnih prava građana, posebice prava na privatnost i pravo na pošteno suđenje. Ispitivanje osumnjičenika treba biti temeljeno na jasnim pravnim standardima kako bi se izbjegle nepravilnosti ili povrede prava pojedinca. S druge strane, obavijesni razgovori s građanima, iako važni za prikupljanje informacija, moraju biti provedeni s pažnjom kako bi se izbjegle neopravdane intruzije u privatni život. Održavanje jasnog razgraničenja između ove dvije prakse također pomaže u izgradnji povjerenja između građana i pravosudnog sustava. Kada građani znaju da će biti poštovana njihova prava i da će

postupci biti jasno definirani, povećava se povjerenje u pravdu i legalnost postupanja organa za provedbu zakona.

Pitanje otežava li zaštita prava osumnjičenika policijsko ispitivanje i saznavanje istine složeno je. Iako zaštita prava osumnjičenika predstavlja temelj pravednog pravnog sustava, njezino pretjerano izražavanje može otežati policijsko ispitivanje. Usvajanje boljeg razumijevanja psihologije od strane policijskih službenika ključno je za unapređenje procesa ispitivanja. Edukacija o psihološkim aspektima komunikacije, emocija i ponašanja pridonosi boljoj percepciji i interpretaciji neverbalnih znakova, što može značajno obogatiti razumijevanje osumnjičeničkih reakcija. Stoga je važno educirati policijske službenike o psihološkim aspektima komunikacije.

Audiovizualno snimanje tijekom ispitivanja osumnjičenika predstavlja ključan alat za poboljšanje integriteta pravosudnog sustava. Snimke pružaju precizan i neosporni zapis svakog trenutka ispitivanja, čime smanjuju prostor za nesporazume ili manipulacije. Osim toga, prisustvo kamere potiče odgovorno ponašanje svih sudionika, smanjujući rizik od neetičkih postupaka. Prednosti audiovizualnog snimanja su mnogobrojne – pruža objektivan uvid u tijek ispitivanja, čime štiti prava osumnjičenika i olakšava sudsko postupanje. Ipak, važno je postaviti jasna pravila i smjernice kako bi se spriječila zloupotreba snimki te očuvala prava pojedinaca. Osim toga, pravo na branitelja predstavlja ključnu garanciju individualnih sloboda i prava. Branitelj igra ključnu ulogu u osiguravanju poštivanja proceduralnih prava osumnjičenika tijekom istrage te njihova prisutnost često sprječava eventualne zloupotrebe i osigurava da se svi relevantni zakonski postupci poštuju. Osim pravne podrške, prisutnost branitelja često pridonosi i emocionalnoj stabilnosti osumnjičenika tijekom stresnih pravnih postupaka. Osjećaj da imaju nekoga tko zastupa njihove interese može pomoći osumnjičenicima u izražavanju svojih stavova i brani ih od potencijalnih pritisaka.

Pravna regulativa bi i u budućnosti trebala težiti balansiranju između zaštite prava osumnjičenika i učinkovitosti policijskog ispitivanja. Nužno je osigurati da zaštita prava ne ometa proces ispitivanja i saznavanja istine, a razvoj zakonodavstva trebao bi težiti poboljšanju i unapređenju postupaka ispitivanja, osiguravajući transparentnost i odgovornost u postupanju s osumnjičenicima. Pravna regulativa također treba pratiti napredak u tehnologiji i suvremenim metodama ispitivanja.

U konačnici, integracija pravnih i psiholoških aspekata ispitivanja osumnjičenika ključna je za postizanje pravednih i učinkovitih pravosudnih sustava. Postizanje ravnoteže između zaštite

prava osumnjičenika i efikasnosti ispitivanja zahtijeva multidisciplinarni pristup koji uključuje pravne stručnjake, psihologe i stručnjake za komunikaciju. Tek takav integrirani pristup može osigurati potpuno poštivanje prava osumnjičenika, istražiteljsku učinkovitost i postizanje pravde u sudskim procesima. Kontinuirano usklađivanje s najvišim standardima, praćenje novih znanstvenih spoznaja te jačanje etičkih principa nužni su koraci prema ostvarivanju pravičnog suđenja i zaštiti ljudskih prava unutar suvremenog pravnog okvira. Kroz ovaj rad, nadam se skromnom doprinosu u rasvjetljavanju kompleksnosti ispitivanja osumnjičenika te poticanju daljnje rasprave o ovoj važnoj temi.

POPIS LITERATURE:

1. Boyle, Michael; Vullierme, Jean-Claude. Kratak uvod u vođenje informativnih razgovora i ispitivanja tokom istrage. Promocija zajedničkih principa i profesionalnih standarda u obavljanju policijskog posla u Evropi. Vijeće Europe, rujan 2019.
2. Burić, Zoran; Karas, Željko, Prilog raspravi o dvojama vezanim za novu definiciju osumnjičenika i radnju njegova ispitivanja, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Vol. 24, br. 2, 2017., str. 443.-482.
3. Deljković, Fazlić: Univerzalna perspektiva etičkog pristupa ispitivanju osumnjičenika. Polic. sig., Zagreb, 2023., str. 184-188.
4. Direktiva 2013/48/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhićenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima (SL L 294, 6.11.2013).
5. Duraković, Simović: Ispitivanje osumnjičenog kroz naučna istraživanja i praksu. Trinaesta Međunarodna naučno - stručna konferencija, Doboj, 2022., str. 358.-363.
6. Inbau, F.E., et al., 2013. Criminal interrogation and confessions. 5th ed. Burlington: Jones & Bartlett Learning
7. Ivičević Karas, Elizabeta, Pomicanje granica prava na branitelja pod utjecajem europskog kaznenog prava, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol. 22, br. 2, 2015., str. 372.
8. Kaleb, Zorislav, Sudska praksa u svezi s policijskim postupanjem, Policija i sigurnost, Vol. 16, br.1-2, 2007., str. 91.
9. Karas, Željko. Kriminalistički značaj pribavljanja osumnjičeničkog iskaza prije početka kaznenog postupka. Polic. sigur. (Zagreb), godina 24. (2015)
10. Kassin, S.M. and Gudjonsson, G.H., 2004. The psychology of confessions: a review of the literature and issues. Psychological science in the public interest, 5, str. 33.-67.
11. Kelly, C.E., et al., 2013. A taxonomy of interrogation methods. Psychology, public policy, and law, 19, str. 165.-178.
12. D. Klier, M. Kondor-Langer, S. Gluščić: Policijska i državnoodvjetnička praksa u ispitivanju... Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 25, broj 2/2018, str. 447.-475.
13. Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Ministarstvo pravosuđa, Zagreb, lipanj 2017., str. 16.-47.

14. Korajlić, Selimić: Kriminalistička taktika. Visoka škola „CEPS – Centar za poslovne studije“, 2015., str. 236.-239.
15. Krapac, D., Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije, Narodne novine, Zagreb, 2014, p. 7.
16. PACE Code A 2023. <https://www.gov.uk/government/publications/pace-code-a-2023/pace-code-a-2023-accessible> (3.9.2023.)
17. Pavišić, Berislav. Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 15, broj 2/2008
18. Pearse, J. and Gudjonsson, G.H., 1999. Measuring influential police interviewing tactics: a factor analytic approach. *Legal and criminological psychology*, 4, str. 221–238.
19. Ratkaj, R. (2018) POLICIJSKI IZVIDI KAZNENIH DJELA S POSEBNIM OSVRTOM NA ISPITIVANJE OSUMNJIČENIKA DE LEGE FERENDA, *PARAGRAF* god. 2, br. 1/2018., str.213
20. Roso, Zvonimir. Informativni razgovor i intervju. 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1995.
21. Roso, Zvonimir. Poligraf u kriminalistici. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1996.
22. Stavros, S., *The Guarantees for Accused Persons Under Article 6 of the European Convention on Human Rights*, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1993, p. 71.
23. Ustav Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14).
24. Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22), čl. 272.-282.

Izjava o izvornosti

Ja, Viktoria Šimunčić Roher pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Viktoria Šimunčić Roher, v.r.

(potpis studenta)